

TEMA BROJA
**KONVENCIJA O LJUDSKIM
PRAVIMA I SRBIJA**

ANALIZE
NA POPRIŠTU SAMITA

INTERVJU
SASVIM OSTVARLJIVA UTOPIJA

FENOMENI
POHOD NEVIDLJIVIH

Putokaz

Časopis za pravna, politička i kulturna pitanja evropskih integracija

Glavni i odgovorni urednik
Nebojša Ćurčić

Urednik izdanja
Ana Hrnjak

Redakcija

Jelena Rodić	Srđan Smiljanić
Silvana Pop Kocić	Dajana Radivojević
Veljko Racković	Jelena Jakšić
Ljiljana Ilić	mr Zoran Šoljaga
Dragana Lehocki	Vojin Biljić
Mirjana Samardžić	mr Miloš Andrović

Izdavač
Asocijacija za evropske integracije
www.integracije.org
E-mail: putookaz@yahoo.com

Dizajn, priprema:
ERROR DESIGN, Beograd

Tiraž: 600

ISSN 1452-5348
Beograd, septembar 2007.

Objavljivanje ovog časopisa pomogao je
FRIEDRICH EBERT STIFTUNG

Putokaz

Septembar 2007

■	Pod lupom	
	Ujedinjene države Evrope	2
■	Tema broja	
	Konvencija o ljudskim pravima i Srbija	
	Evropska godina u evropskoj Srbiji	3
	Konvencija – vreme primene	6
	Pravda u razumnom roku	9
	Pravo na pravdu	14
	Diskriminacija pred sudom	20
	Država kao okrivljeni	23
	Siliadin protiv Francuske	26
■	Analize	
	Na poprištu Samita	32
	Uredba visokog rizika	37
	Mali i srednji džinovi	40
■	Intervju	
	Sasvim ostvarljiva utopija	44
■	Okrugli sto	
	Integracije, država i žig	48
■	Fenomeni	
	Pohod nevidljivih	52
■	Na margini	
	O istini i anđelima	57

I pravo i moral

U vreme kada su počele pripreme ovog broja *Putokaza*, Srbija je upravo preuzimala šestomesečno predsedavanje Komitetom ministara Saveta Evrope. Događalo se to u prilično dramatičnim okolnostima izbora nove vlade. Vaspostavljenoj koaliciji unapred je osporavana moralna čistota, bez obzira na to što je postupano u skladu s pravom.

Čak su i neki uglednici Saveta Evrope dovodili u pitanje pravo Beograda na predsedavanje s obzirom na događaje u parlamentu, noćna zasedanja, neodmerene izjave.

Nedugo potom, na Samitu EU u Briselu došlo je do oštrog sukoba između Varšave i Berlina oko novog ugovora Unije. Iscrpljujuća noćna seansa, sa svim elementima drame, koja se završila u zoru. Za evropske običaje, sve je pratio neviđen medijski obračun, s uvredljivim kvalifikacijama na koje su, izgleda, mnogi zaboravili.

Ponovo su se jedni pozivali na pravo, a drugi na moral. I neki od vodećih pravnih autoriteta, među njima i Kristijan Tumušat, primećuju sve veći jaz između pravnog i moralnog postupanja u međunarodnim odnosima.

Ujedinjene države Evrope

„Nacionalizam vidi svet organizovan po principu nacionalnih država. Evropska unija je u tom smislu veoma zanimljiv projekat. Ima onih koji govore o ujedinjenim državama Evrope, ali mislim da nije tako. Sjedinjene Države Amerike, posmatrano sa stanovišta kako se jedan stranac tamo oseća, mnogo su tolerantnije nego bilo koja država Evrope. U Evropskoj uniji se dešava transformacija i razgradnja nacionalnog suvereniteta, ali paralelno sa tim procesom podstiče se kompenzacioni mehanizam kroz uspon kulturnog nacionalizma, koji je zapravo i podstaknut fondovima Evropske unije. Ideja je očuvanje nacionalnog identiteta. „Nisam sigurna gde će se taj proces završiti...“, kaže Marija Todorova, istoričarka, profesorka Univerziteta u Illinoisu.

A da pitamo Indijance?

Rende

Kako sada stvari stoje, sve izveštaje i ocene o radu tajne policije i ostalih službi, parlamentu, vladi i predsedniku države... podnose – same službe. Može se samo zamisliti neslućeni uzlet objektivnosti, distance i profesionalizma u proceni vlastitog rada. A tek oština kritike, pozivanje na odgovornost, prihvatanje sankcije – pravo rende. Uz takav objektivni i oštar prilaz, čudo je da pomenute službe uopšte opstaju u ovako surovim okolnostima.

Albert

Kažu da se Albert Ajnštajn jednom prilikom upitao: „Ili sam ja lud ili su svi drugi ljudi?“ Istinski zagovornici teorije relativiteta kažu da je bio u pravu.

Sluga bez portfelja

Reč ministar izvorno znači poslužitelj, sluga. Šta činiti sa ovom informacijom - stvar je ličnog izbora i zrelosti naroda.

Sedmi pečat

Gospodin Veljko Milutinović je profesor na Elektrotehničkom fakultetu u Beogradu. Profesor Milutinović, koji je jedno vreme živeo i predavao u inostranstvu, do sada je objavio sedam knjiga. Za svaku njegovu knjigu predgovor je napisao po jedan nobelovac - ukupno sedmorica dobitnika Nobelove nagrade. Odgovor na pitanje kako je moguće da u zemlji Srbiji to niko ne zna, sastavni je deo odgovora na pitanje kako smo uspeali da ovako nisko padnemo.

Reč stručnjaka

Šaka besprizornih tipova, koji su na utakmici između mladih reprezentacija Engleske i Srbije skandirali uvredljive i rasističke slogane na račun tamnoputih igrača u engleskom timu, dali su svoj dopinos imidžu Srbije. Bez obzira na motive, oni su pravi dokaz teorijske postavke da ekstremni nacionalisti, kao i ekstremne budale, po pravilu, najviše kompromituju nacionalne (i druge) ideje u koje se navodno kunu. Kako god bilo, došli su kao poručeni osvežavanju stereotipa o Srbima, koji su šarmom i pobedama uzdrmale Jelena Janković, Ana Ivanović i Novak Đoković.

Što se tiče stava engleske štampe o rasističkoj prirodi srpskih navijača, to ne treba shvatiti olako - kada je reč o rasizmu i aparthejdu, teško da za to ima većih stručnjaka od Britanaca.

Pupak

Artur Zaviša, poslanik poljskog parlamenta, zatražio je od vlade u Varšavi da dopuni Krivični zakonik. Po predlogu ovog poslanika desnice, u zakon bi bio unet novi krivični prestup - „pasivno izazivanje seksualne požude“. Zakon bi zabranjivao devojkama i ženama da se pokazuju na javnom mestu u preterano dekolitiranim haljinama, mini suknjama, šorcevima, s otkrivenim pupkom... Počela je rasprava u medijima i svi su izgledi da će stvar potrajati... Uostalom, ne moraju svi zakoni da budu usvojeni.

Evropska godina u evropskoj Srbiji

Ana Hrnjak
specijalista evropskog prava

Iako je na mesto predsedavajućeg Komiteta ministara došla po abecednom redu, Srbija ima priliku da u narednih šest meseci poboljša međunarodni imidž i potvrdi da je stabilna, demokratska, evropska država

U periodu od maja do novembra 2007. godine Republika Srbija će predsedavati Komitetom ministara Saveta Evrope.

Savet Evrope je najstarija i najveća evropska organizacija osnovana 1949. godine radi zaštite ljudskih prava i sloboda, jačanja višestranačke parlamentarne demokratije i zalaganja za demokratizaciju država putem vladavine prava, koja trenutno okuplja preko osamsto hiljada miliona ljudi i četrdeset i sedam država.

Iako je osnov za predsedavanje rotacioni sistem zasnovan na engleskoj abecedi, pa je nakon predsedavanja San Marina na red došla Srbija, ovo je, pre svega, šansa za Srbiju da poboljša međunarodni imidž i da potvrdi da je stabilna, demokratska, evropska država koja podržava osnovne vrednosti, standarde i norme Saveta Evrope, sa zadatkom da dâ svoj doprinos jačanju Organizacije kao zajednice evropskih vrednosti.

Ovakva prilika će se Srbiji sledeći put ukazati za dvadeset i pet godina.

Šta radi Komitet

Komitet ministara (KMSE) je osnovno političko telo Saveta Evrope koje, zajedno sa Parlamentarnom skupštinom Saveta Evrope, predstavlja čuvara osnovnih vrednosti Saveta Evrope. Odluke koje donosi su obavezujuće prirode za sve države članice.

Komitet čine ministri inostranih poslova svih zemalja članica, u kom sazivu se sastaje jedanput godišnje, i njihovi stalni diplomatski predstavnici – ambasadori država članica pri Savetu Evrope koji se u Strazburu sastaju jednom nedeljno i koji operativno deluju između zasedanja Komiteta.

Status posmatrača pri Komitetu ministara Saveta Evrope imaju: Kanada, Vatikan, Japan, Meksiko i SAD.

Komitet ministara ima trostruku ulogu:

- da omogući svim državama članicama Saveta Evrope da ravnopravno iznesu svoje nacionalne pristupe o problemima koji okupiraju evropsko društvo;
- da bude kolektivni forum koji daje sve evropske odgovore;
- da zajedno sa Parlamentarnom skupštinom Saveta Evrope čuva osnovne vrednosti na kojima počiva Savet Evrope

Rad i aktivnosti Komiteta ministara se sastoje u:

- stalnom političkom dijalogu;
- saradnji sa Parlamentarnom skupštinom i Kongresom lokalnih i regionalnih vlasti Evrope;
- predlaganju i odlučivanju o prijemu novih zemalja članica, kao i u mogućnosti da suspenduje članstvo ili isključi državu iz članstva;
- nadgledanju da li države članice ispunjavaju preuzete obaveze;
- zaključivanju ugovora i usvajanju konvencija;
- usvajanju preporuke za države članice;
- usvajanju budžeta i dr.

Jedna od osnovnih uloga Komiteta ministara je i da osigura da države članice sprovedu izvršenje presuda Evropskog suda za ljudska prava.

Predsedavanje Srbije

Slogan koji prati naše predsedavanje Komitetom ministara glasi „Jedna Evropa – naša Evropa”. Prema rečima ministra inostranih poslova Republike Srbije Vuka Jeremića ovaj slogan podrazumeva: “Evropu kojoj, siguran sam, stremimo svi. To je Evropa koja se stara o unapređenju ljudskih prava i sigurnosti svojih građana, Evropa u kojoj nema korupcije, terorizma ni kriminala, Evropa bogata kulturnim razlikama, Evropa dijaloga.”

Kao prioritete u predsedavanju Komitetom ministara Srbije je postavila:

- promovisanje osnovnih vrednosti Saveta Evrope kao što su ljudska prava, vladavina zakona i demokratije daljim jačanjem mehanizama za sprovođenje i nadgledanje sprovođenja konvencija;
- borbu protiv terorizma, organizovanog kriminala i korupcije sa ciljem jačanja bezbednosti evropskih građana;
- izgradnju humanije Evrope - za

aktivniju participaciju svih građana koja podrazumeva jačanje evropskog identiteta i jedinstva zasnovanog na osnovnim vrednostima i poštovanju našeg zajedničkog nasleđa i kulturne raznolikosti i izgradnju kapaciteta lokalnih zajednica i pojedinaca;

- unapređivanje evropske perspektive kroz jačanje dobrosusedskih odnosa i primenu standarda i ciljeva Saveta Evrope u jugoistočnoj Evropi.

Radi realizacije postavljenih prioriteta organizovan je niz aktivnosti u našoj zemlji, od kojih posebno izdvajamo samo neke: 1000. sednica Komiteta ministara SE na nivou stalnih predstavnika država članica, ambasadora pri Savetu Evrope u Strazburu, Regionalna konferencija o ulozi vrhovnih sudova u jugoistočnoj Evropi u implementaciji Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama na nacionalnom nivou u organizaciji Vrhovnog suda Srbije, Šesta ministarska konferencija Ekonomske komisije za Evropu UN “Životna sredina za Evropu”, Deseti regionalni seminar posvećen aktivnostima u borbi protiv trgovine ljudima, u okviru kampanje Saveta Evrope.

Uprkos unutrašnjoj situaciji u Srbiji, te činjenici da predsedavanje dolazi baš u trenutku kada traje proces utvrđivanja budućeg statusa Kosova, važno je napomenuti da nijedna država članica Saveta Evrope nije osporila naše predsedavanje Komitetom ministara, čime je očigledno pokazano poverenje u naše institucije da uspešno mogu da sprovedu ovu ulogu.

Sa verom da će Srbija uspešno iskoristiti priliku koja joj se ukazala, te pokazati da ima kapacitete za evropsku budućnost, dokazati ocenu Evropske komisije za 2006. i poboljšati svoj imidž u Evropi, ostaje nam i dalje zadatak da ispunimo sve obaveze koje smo preuzeli pre četiri godine kada smo postali članica Saveta Evrope, što podrazumeva i saradnju sa Haškim tribunalom.

Ispunjenje preuzetih obaveza bitan je uslov i za put Srbije ka Evropskoj uniji, jer pored toga što Savet Evrope i Evropska unija imaju zajedničko poreklo, oni dele i zajedničke vrednosti. Za Evropsku uniju Savet Evrope ima važnu ulogu u oblasti razvoja demokratije, ljudskih prava i vladavine prava, ali je imao i uticaja na poslednje proširenje Evropske unije.

Konvencija – vreme primene

Vladan Joksimović

savetnik za ljudska prava

Kancelarija Saveta Evrope, Beograd

Ustav Republike Srbije, nešto restriktivnije i ne tako eksplicitno kao Ustavna povelja državne zajednice Srbija i Crna Gora, ostavlja prostor za neposrednu primenu ratifikovanih međunarodnih ugovora, a time, u ovom konkretnom slučaju, sudske prakse Suda u Strazburu

Podsetimo se ukratko osnovnih stvari o Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima¹ (u daljem tekstu: Konvencija). Reč je o međunarodnom ugovoru otvorenom za ratifikaciju još davne 1950. godine, koji je stupio na snagu 1953. godine. Konvencija sadrži listu osnovnih građanskih i političkih prava, koju poznaju svi savremeni ustavi sveta. Ono što ovaj ugovor izdvaja od ostalih jeste jedinstven sistem zaštite prava koja garantuje.

Revolucionarni iskorak koji je ovim ugovorom učinjen u međunarodnom javnom pravu odnosi se na mogućnost podnošenja individualnih predavki protiv država koje su eventualno povredile neko od prava garantovanih Konvencijom. Time je okončana era ekskluzivnosti država koje su se mogle aktivno i pasivno legitimisati u

međunarodnim sporovima, odnosno pred međunarodnim sudovima. Predstavke su u početku razmatrali Komisija za ljudska prava i Evropski sud za ljudska prava, da bi Protokolom 11, koji je stupio na snagu 1. novembra 1998. godine, u funkciji ostao samo stalni Evropski sud za ljudska prava (u daljem tekstu: Sud) koji odluke donosi u okviru odbora, veća i Velikog veća. Presude suda imaju obeležje izvršnog naslova i njihovo izvršenje nadgleda Komitet ministara Saveta Evrope. Ostalo je istorija...

Rastući pritisak

Presude Suda, uključujući i odluke Komisije, predstavljaju bogat izvor prava u najužem smislu te reči. Sud je uspeo da u svojim presudama objasni i razvije raznolike pravne standarde, kako one koji se pominju u tekstu Konvencije, tako i neke koji se tu eksplicitno ne pominju. Obimna sudska praksa dovela je do toga da više nije dovoljno reći da poznajemo tekst Konvencije, jer on sam po sebi ne može dati odgovore na pojedina pitanja, već je neophodno poznavati i konkretne slučajeve da bi se adekvatno primenio standard koji proističe iz Konvencije i rada Suda.

U početku je broj predmeta koji su rešavali Komisija i Sud bio relativno mali. Dramatičan porast broja predmeta počinje od 1990. godine. Broj država koje su se obavezale da poštuju Konvenciju je sa 22, koliko ih je bilo

¹ Zvanični naziv je Konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda

1990. godine, danas porastao na 47². Sve do samog kraja „starog“ Suda, do momenta stupanja na snagu Protokola 11, ukupno je presuđeno 837 predmeta, a Komisija je u toku svog postojanja (1955-1998) pimala nešto više od 128.000 predstavki. Devedesetih godina prošlog veka pritisak počinje dramatično da raste. Već 1995. godine broj predstavki narastao je na 11.200, da bi se 1999. godine gotovo utrostručio i iznosio je 30.200 predstavki. Priliv predmeta posle 2000. godine se još više povećava i pritisak na Sud dostiže vrhunac. Tako je 2004. godine primljeno 44.100 predstavki, 2005. godine 45.500, a 2006. godine broj predstavki premašuje broj od 50.000.

Danas se preko 90.000 predstavki nalazi pred Sudom. Na osnovu navedenih podataka može se zaključiti da Sudu preči opasnost da postane žrtva sopstvenog uspeha, suočavajući se sa do sada najozbiljnijim problemom – nemogućnošću da postupak pred Sudom okonča u razumnom roku.

S druge strane, ako pogledamo broj presuda koje Sud u Strazburu donese u toku jedne godine, postaje jasno da, i pored značajnog povećanja produktivnosti, Sud nije u mogućnosti da se nosi sa ovako velikim prilivom predmeta. Sud je u 2006. godini uvećao broj donetih presuda za 40% u odnosu na prethodnu, donevši 1.560 presuda, dok je u 2005. godini doneto 1.105 presuda, što je bio apsolutni maksimum. Pored presuda, Sud je rešio i dodatnih 28.000 predstavki i to onih koje je oglašio očigledno neosnovanim ili koje su skinute sa liste slučajeva.

Reforme

Još 2004. godine započete su reforme u vezi sa organizacijom i radom Suda. Usvojen je i otvoren za potpisivanje Protokol 14. uz Konvenciju. Do danas su sve države koje

2 Republika Crna Gora primljena je u članstvo Saveta Evrope maja 2007. godine, a Konvenciju je potpisala i ratifikovala s datumom stupanja na snagu - 6. juna 2007. godine.

su ratifikovale Konvenciju, ujedno i članice Saveta Evrope, ratifikovale Protokol 14, izuzev jedne - Rusije. Uslov da Protokol 14. stupi na pravnu snagu jeste da se sve zemlje slože i ratifikuju ga. Iako je Rusija obećala ratifikaciju ovog protokola još u vreme svog predsedavanja Komitetom ministara, do danas Protokol nije stupio na pravnu snagu. Dosta nejasni pravni i politički razlozi stoje iza ovakve odluke Ruske Federacije.

Kada stupi na pravnu snagu, Protokol 14. će donekle promeniti postojeću organizaciju i proceduru pred Sudom. Najpre, umesto na trenutnih šest, sudije će biti birane na devet godina. Postojeća organizacija rada će se promeniti. Nadležnost Odbora u vezi sa odbacivanjem predstavke biće poverena sudiji pojedincu, uz uslov da sudija pojedinac ne bude izabran ispred države iz koje dolazi predstavka. Sudije će u radu pomagati nova kategorija službenika koja će imati ulogu izvestioca u postupku. Odbor će moći da donosi presude, što do sada nije bio slučaj, ali samo u slučajevima kada po tom pravnom pitanju postoji jasno ustanovljena praksa Suda. Nadležnost veća neće se menjati, iako je moguće da Sud zatraži od Komiteta ministara da smanji sastav veća sa sedam na pet sudija, za određeni vremenski period. Uloga Velikog veća ostaje nepromenjena, s tim što se u postupak aktivno može uključiti i poverenik za ljudska prava Saveta Evrope, podnoseći pisane komentare. Kada je reč o izvršenju sudskih odluka, jedna od novina će biti i mogućnost da Komitet ministara zatraži od Suda tumačenje određene presude.

Protokol 14. će svakako ubrzati rad Suda po pitanju određenog broja predstavki, ali on ne može zaustaviti veliki priliv predmeta. Danas postoji jedna vrsta političkog i pravnog konsenzusa da je neophodno dalje unapređenje sistema rada Suda. S tim u vezi, šefovi država i vlada, na trećem samitu Saveta Evrope u Varšavi 2006. godini, složili su se da rad na ovom pitanju povere tzv.

Grupi mudraca (Group of Wise Persons), sastavljenoj od eminentnih međunarodnih pravnih stručnjaka, koja bi predložila neophodne mere u cilju unapređenja sistema zaštite ljudskih prava koji postoji na osnovu Konvencije.

Srbija

Srbija je već više od četiri godine punopravni član Saveta Evrope (primljena kao državna zajednica Srbija i Crna Gora, nakon raspada postala sledbenik državne zajednice i u celosti nasledila njen međunarodnopravni subjektivitet i međunarodne dokumente), a više od tri godine je prošlo od ratifikacije Konvencije i polaganja ratifikacionih instrumenata.

U međuvremenu je preko 1.000 predstavki protiv Srbije pristiglo u Strazbur. Do sada su donete samo dve presude. U slučaju *Matijašević protiv Srbije* Sud je konstatovao povredu člana 6 stav 2 Konvencije, načelo prezumpcije nevinosti i odredio iznos naknade od 662 evra na ime pravne pomoći. U drugom slučaju *V.A.M protiv Srbije*, koji još nije pravosnažno okončan, imajući u vidu član 44 stav 2 Konvencije, Sud je konstatovao kršenje člana 6 stav 1 u vezi sa dužinom postupka, člana 8 u vezi sa neizvršenjem privremene mere, kao i člana 13 Konvencije – pravo na delotvorni pravni lek. Na ime naknade nematerijalne štete podnosiocu je dosuđeno 15.000 evra i dodatnih 4.350 na ime troškova i pravne pomoći.

Pored ova dva presuđena slučaja, u statistici se još mogu pronaći tri slučaja protiv Srbije koja su proglašena neprihvatljivim ili su skinuta sa liste. Vladi, odnosno zastupniku Republike Srbije pred Sudom u Strazburu, na odogovor je prosleđeno još 40 slučajeva. U slučajevima protiv Srbije još nije upotrebljen institut prijateljskog poravnanja.

Veliki priliv predmeta i sve očiglednija nemogućnost Suda u Strazburu da postupa po tim predmetima dodatno usložnjavaju i ističu ulogu nacionalnih sudova u primeni Konvencije i prakse Suda u Strazburu.

Proces upoznavanja srpskog pravosuđa sa odredbama Konvencije započet je još krajem devedesetih godina prošlog veka, isključivo zahvaljujući inicijativama nevladinih organizacija. U vreme kada su nevladine organizacije započele saradnju sa srpskim pravosuđem, Srbija je bila veoma daleko od prijema u članstvo Saveta Evrope, a time i od primene Konvencije kao obavezujućeg međunarodnog ugovora. Nakon oktobarskih promena iz 2000. godine započinje nešto sistematičnija obuka sudija i tužilaca u vezi sa standardima Saveta Evrope, a time i Konvencije. Kako je prijem u Savet Evrope postajao realnost, tako su i državni organi sve više shvatali značaj obuke pravosudnog kadra u ovoj oblasti. Već nekoliko godina Ministarstvo pravde Vlade Republike Srbije, Vrhovni sud Republike Srbije, Pravosudni centar za obuku i stručno usavršavanje Republike Srbije i nacionalne nevladine organizacije, uz podršku Saveta Evrope, organizuju niz seminara za sudije, tužioce i advokate kako bi se u što je većoj mogućoj meri upoznali sa odredbama Konvencije i jurisprudencijom Suda u Strazburu koji su značajni za njihov svakodnevni rad.

Kao i svaki drugi proces usavršavanja i obuke, tako i ovaj ne može dati željene rezultate u kratkom roku. S druge strane, postoje sada već ne više sporadični i izolovani slučajevi gde sudovi, uključujući i Vrhovni sud, na predlog stranaka u postupku ili samoinicijativno, navode odredbe Konvencije i time podupiru svoje presude.

U narednom periodu proces upoznavanja svakako treba održati i ciljano ga usmeriti ka, pre svega, sudijama i tužiocima. Ustav Republike Srbije, nešto restriktivnije i ne tako eksplicitno kao Ustavna povelja državne zajednice Srbija i Crna Gora, ostavlja prostor za neposrednu primenu ratifikovanih međunarodnih ugovora, a time, u ovom konkretnom slučaju, sudske prakse Suda u Strazburu. Formalnopravni osnovi postoje. Promena svesti i ugla gledanja je proces na kome treba insistirati.

Pravda u razumnom roku

Aleksandar Ivanović
sudija Okružnog suda u Beogradu

Vreme koje se računa u razumni rok počinje da teče u krivičnim stvarima od trenutka kada se lice liši slobode, a završava se donošenjem konačno osuđujuće presude ili kada se lice oslobodi po svim osnovima zbog kojih je bilo pritvoreno. U građanskim stvarima razumni rok traje od datuma pokretanja odgovarajućeg postupka do njegovog završetka na najvišoj instanci

Pionirska smelost Konvencije, dragulja u kruni Saveta Evrope, ogledala se u uspostavljanju međunarodnog sistema zaštite koji je prvi put pružao mogućnost delotvorne implementacije ljudskih prava.

Prema Konvenciji, koja je stupila na snagu 1953. godine, državugovornicejemčeosnovna građanska i politička prava koja priznaje svaka država u kojoj je na snazi vladavina prava, ne samo svojim građanima već i svim osobama „u njihovoj nadležnosti“. Države ili pojedinci mogu da podnesu žalbu pred sudom koji je ustanovljen Konvencijom.

U odlukama Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu nije data definicija građanskih prava i obaveza, ali su iz sudske prakse proizašle smernice prema kojima je prilikom utvrđivanja da li se neki slučaj odnosi na određivanje građanskih prava relevantan samo karakter tog prava, da je ključna stvar

da li je ishod postupka odlučujući za privatna prava i obaveze, te da li se neko pravo može tretirati kao građansko pravo treba odrediti pozivanjem na materijalnu stranu i posledice koje proizlaze iz tog prava.

Sud ne može da deluje po sopstvenoj inicijativi, već samo na zahtev nekog pojedinca (ili grupe pojedinaca ili nevladinih organizacija), po individualnoj predstavi ili na zahtev neke države, kao i po međudržavnoj predstavi. Sud deluje potpuno odvojeno od pravosudnih sistema država potpisnica Konvencije. On nije sud poslednje instance, već tribunal koji tumači sporni domaći zakon ili praksu, isključivo s tačke gledišta njihove saglasnosti sa Konvencijom. On određuje da li se u slučaju o kojem je reč radi o kršenju Konvencije ili ne. Države imaju obavezu da se drže njegovih presuda. Mehanizam se neprekidno usavršava, a Konvencija svoju vitalnost u velikoj meri dobija njenim tumačenjem od strane ovog suda.

Ključna karakteristika prava na pravično suđenje je javna rasprava. Pravo na javnu raspravu uključuje pravo na ročište, ali ako se javna rasprava ne održi u prvostepenom postupku, to može biti ispravljeno održavanjem javne rasprave pred drugostepenim sudom.

Suđenjem u razumnom roku garantuje se strankama zaštita kod neopravdanih odugovlačenja postupka, a donetim sudskim odlukama obezbeđuje delotvornost i kredibilitet.

Kod odlučivanja o građanskim pravima i obavezama rok počinje da teče pokretanjem postupka, a prestaje da teče izvršenjem donete odluke. Kod ocene da li je suđenje završeno u razumnom roku, Evropski sud za ljudska prava uzima u obzir složenost slučaja, ponašanje podnosioca, ponašanje sudskih i upravnih organa i kakvo je pravo u pitanju.

Zakon Srbije

Zakon o parničnom postupku („Službeni glasnik Republike Srbije“, broj 125/04 od 2. novembra 2004. godine), koji je stupio na snagu 23. februara 2005. godine, sadrži odredbe koje su u potpunosti u skladu sa principima pravičnog suđenja propisanih članom 6. stavom 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i drugim relevantnim dokumentima Saveta Evrope. Može se konstatovati da se nekim odredbama otišlo i preko standarda propisanih Konvencijom, a što je u skladu sa ovlašćenjima domaćeg zakonodavstva. Principi prava na pravično suđenje regulisani su odredbama o pravu na usmeno, neposredno i javno raspravljanje sa striktno određenim izuzecima.

Posebnu novinu u Zakonu o parničnom postupku predstavlja regulisanje prava na suđenje u razumnom roku. Ovo pravo je propisano odredbama člana 10. prema kojima stranka ima pravo da sud odluči o njenim zahtevima i predlozima u razumnom roku, a sud je dužan da nastoji da se postupak sprovede bez odugovlačenja i sa što manje troškova. Imajući u vidu odredbe člana 491. Zakona o parničnom postupku, obaveza suđenja u razumnom roku odnosi se i na stare nerešene predmete u kojima prvostepena odluka nije doneta do stupanja na snagu navedenog zakona.

Razumni rok

Naša zemlja je pristupila Savetu Evrope i potpisala Evropsku konvenciju o ljudskim

pravima 3. aprila 2003. godine koju je i ratifikovala decembra 2003. godine. Ratifikacija Konvencije je uslov za članstvo u Savetu Evrope, a njeno kršenje, tj. kršenje ljudskih prava garantovanih Konvencijom je osnov za suspendovanje ili isključenje države članice.

Članom 1. Konvencije utvrđena je obaveza država da preduzmu sve neophodne mere radi obezbeđenja delotvorne primene prava iz Konvencije na nacionalnom nivou. Kada država učini propust u ostvarivanju svojih obaveza, pojedinačim mogućnost podnošenja tužbe Evropskom sudu za ljudska prava, radi zaštite. Ratifikovanjem Evropske konvencije o ljudskim pravima i njenih protokola, države prihvataju da jemče saglasnost svog domaćeg prava i prakse sa Konvencijom i da isprave svaku povredu prava i sloboda zaštićenih Konvencijom.

Član 6. Konvencije predviđa da svako, tokom odlučivanja o njegovim građanskim pravima i obavezama ili o krivičnoj optužbi protiv njega, ima pravo na pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, obrazovanim na osnovu zakona. Ratifikacijom Konvencije stekli su se uslovi da i naši građani podnose tužbe (predstavke) Evropskom sudu za ljudska prava u vezi sa neodgovarajućim trajanjem postupka, kao i za sva ostala kršenja Konvencije koja su se dogodila posle njene ratifikacije.

Prava i obaveze

Vreme koje se računa u razumni rok počinje da teče u krivičnim stvarima od trenutka kada se lice liši slobode, što može biti i pre donošenja formalne odluke o određivanju pritvora, a završava se donošenjem konačno osuđujuće presude ili kada se lice oslobodi po svim osnovima zbog kojih je bilo pritvoreno, a u građanskim stvarima od datuma pokretanja odgovarajućeg postupka do njegovog završetka na najvišoj instanci. Termin „građanska prava

i obaveze“ ima autonomno značenje prema Konvenciji i odnosi se na građanska prava o kojima se odlučuje u parničnom postupku, kao i u upravnom postupku u kome se ta prava utvrđuju. Period razumnog vremenskog roka u ovim stvarima može da počne da teče i pre pokretanja postupka u slučajevima kada je država odgovorna za sprečavanje započinjanja postupka ili kada ne obezbedi blagovremenu pravnu pomoć a kraj ovog perioda je izvršenje presude. Odgovornost države traje sve dok stranka ne postigne puno ostvarenje rezultata postupka u kome je uspela.

Pri proceni da li je slučaj složen, relevantni su svi aspekti slučaja. Oni se mogu odnositi kako na činjenično stanje, tako i na pravna pitanja. Ako je slučaj veoma složen, on ponekad može opravdati dugačak postupak, ali i u takvim slučajevima sud može zaključiti da je došlo do preduge odlaganja.

Podnosilac predstavke koji je prouzrokovao odlaganje slučaja ne može se prituživati na tu okolnost i sa uspehom je koristiti. Međutim, protiv njega se ne može uzeti kao otežanje njegovog položaja to što su iskorišćene različite procedure u njegovoj odbrani. U krivičnim stvarima se ne zahteva od podnosioca predstavke da aktivno saraduje u ubrzavanju postupka koji bi mogao dovesti do njegovog osuđivanja. Njegova dužnost jeste da pokaže odgovornost u izvršavanju procesnih obaveza, da se uzdrži od korišćenja taktike odlaganja i da koristi mogućnosti predviđene domaćim zakonom za skraćivanje postupka.

Za sva odlaganja koja su prouzrokovale upravne ili sudske vlasti odgovorna je država. Pri rešavanju ovih slučajeva koji se odnose na dužinu postupka, Evropski sud će polaziti od načela odgovarajuće primene pravde. Primeri odlaganja koje je Evropski sud pripisao državi u građanskim postupcima su: odlaganje postupka do zaključenja drugog slučaja, odlaganje ročišta od strane suda ili odlaganje iznošenja ili pribavljanja dokaza od strane države, odlaganje od strane sudskog registra ili

drugih upravnih vlasti. U krivičnim stvarima to su prenošenje nadležnosti s jednog na drugi sud, spajanje postupaka protiv dvojice ili više optuženih i slično. Ako je zaostatak u rešavanju spornih slučajeva u sudu samo privremen i izuzetan, a država je razumno brzo preduzela neophodne mere da se to spreči, povreda jemstva razumnog vremenskog roka neće biti utvrđena. Međutim, velika opterećenost sudova sama po sebi nije izgovor za nerazumno dugačak postupak ako sud nije preduzeo odgovarajuće mere da se slučajevi reše (zahtev za izbor novih sudija ili upravnog osoblja). Propust da se obezbede odgovarajuća sredstva može dovesti do odgovornosti države. Evropski sud za ljudska prava je u svim slučajevima spreman da uzme u obzir i političku i društvenu pozadinu u državi o kojoj se radi.

Tri situacije

Kada je u pitanju vrsta spora, odnosno šta je u pitanju za podnosioca predstavke, najčešće se očekuje da krivični postupak bude završen pre nego građanski, naročito kada je optuženi u pritvoru pre suđenja. U pogledu građanskih postupaka, od suda ili drugog organa se zahteva da deluju brzo kada je postupak od kritične važnosti za podnosioca predstavke ili ima posebne specifičnosti ili karakter trajnog gubitka prava. To su najčešće predmeti u kojima se odlučuje o sudbini dece, predmeti koji se tiču starih ili nemoćnih lica, predmeti u vezi sa naknadom štete za teške telesne povrede, predmeti iz radnih odnosa ili povodom prava na penziju i drugih prava koja utiču na čovekovu egzistenciju.

U pogledu dužine trajanja sudskog postupka treba razlikovati tri moguće situacije. Prva se odnosi na postupke započete i okončane pre ratifikacije Konvencije, druga na postupke započete posle ratifikacije i treća na dugotrajne postupke započete pre ratifikacije Konvencije a koji traju i posle njene ratifikacije, tzv. tranzicioni predmeti.

Po predstavkama (tužbama) podnetim u vezi s prvom grupom slučajeva, Evropski sud za ljudska prava ne može da postupa, jer se radi o postupcima koji su trajali pre ratifikacije. Druga grupa slučajeva su postupci koji se odvijaju posle ratifikacije. Oni su prava ciljna grupa kojoj treba posvetiti posebnu pažnju da naša država ne bi došla pod udar sankcija Evropskog suda za ljudska prava zbog raznih kršenja Konvencije. Pravovremenim reagovanjem možemo učiniti da preduzmemo sve potrebne mere da se postupci vode i okončaju u razumnom roku. Najsloženija grupa su tzv. tranzicioni predmeti (u kojima su postupci započeti pre ratifikacije, ali traju i posle ratifikacije). U tim predmetima odgovornost države postoji za dužinu trajanja postupka posle ratifikacije i država je dužna da preduzme sve potrebne i delotvorne mere da se ti postupci okončaju u razumnom roku predviđenom Konvencijom. Međutim, moglo bi se postaviti pitanje šta je tu složeno, kada se za odgovornost države uzima u obzir samo dužina trajanja sudskog postupka posle ratifikacije Konvencije. To ipak nije sasvim jednostavno, jer će Evropski sud za ljudska prava pri proceni da li je trajanje sudskog postupka u ovim predmetima bilo „razumno“, tj. da li je kršen zahtev razumnog roka, uzeti u obzir i dužinu i prirodu trajanja postupka pre ratifikacije.

EVROPSKA KONVENCIJA
O LJUDSKIM PRAVIMA
Mehanizam kontrole

Evropska konvencija o ljudskim pravima

Država protiv države:
član 33. (obavezna nadležnost)

Pojedinac protiv države:
član 34. (obavezna nadležnost)

Evropski sud za ljudska prava

Dopuštenost (članovi 29. i 35)

Utvrđivanje činjenica. Pokušaj postizanja mirnog rešenja na osnovi poštovanja ljudskih prava
(članovi 38. i 39)

P r e s u d a
Evropskog suda za
ljudska prava

Komitet ministara nadzire
izvršavanje presuda Suda:
član 46 (2)

Literatura:

- Izvorni tekst *Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava*
- Vladimir Tamaš, *Trajanje postupka – stari predmeti i suđenje u razumnom roku*
- Ljubica Milutinović, *Suđenje u razumnom roku*
- Savet Evrope i zaštita ljudskih prava – Directorate General of Human Rights Council of Europe.

Pravo na pravdu

Dragana Lehocki
specijalista evropskog prava

Kakva je praksa Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na član 6 Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda koji se odnosi na sudski postupak ili kako češće govorimo „pravo na pravično suđenje” i kakva je sudbina „slučajeva” koji su pokrenuti protiv države Srbije

Republika Srbija je 3. aprila 2003. godine postala punopravna članica jedne od najstarijih međunarodnih organizacija na svetu – Saveta Evrope. Osnovan 1949. godine, Savet Evrope nastoji da širom Evrope razvija zajednička i demokratska načela zasnovana na Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima i drugim referentnim tekstovima o zaštiti pojedinaca. Zemlje članice, njih četrdeset i sedam, imaju za osnovni cilj unapređenje i punu primenu osnovnih ljudskih prava i građanskih sloboda, dok je kontrola nad primenom postavljenih ciljeva poverena međunarodnom telu – Evropskom sudu za ljudska prava čije je sedište u Strazburu, Francuska.

Ratifikacijom Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu: „Konvencija”), državna zajednica Srbija i Crna Gora (DZSCG), a danas Republika Srbija (RS) kao njen pravni sukcesor, prihvatila je nadležnost specijalizovanog međunarodnog

suda u postupcima utvrđivanja nepoštovanja preuzetih obaveza.

Sa aspekta prakse Evropskog suda za ljudska prava (European Court of Human Rights – ECHR) daleko najveći broj slučajeva odnosi se na povredu člana 6 § 1 Konvencije koji glasi:

„Član 6 – Pravo na pravično suđenje

- Svako, tokom odlučivanja o njegovim građanskim pravima i obavezama ili o krivičnoj optužbi protiv njega, ima pravo na pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, obrazovanim na osnovu zakona. Presuda se mora izreći javno, ali se štampa i javnost mogu isključiti sa celog ili sa dela suđenja u interesu morala, javnog reda ili nacionalne bezbednosti u demokratskom društvu, kada to zahtevaju interesi maloletnika ili zaštita privatnog života stranaka, ili u meri koja je, po mišljenju suda, neophodna u posebnim okolnostima kada bi javnost mogla da naškodi interesima pravde.*

Veoma često, a naročito u postupcima vođenim protiv bivših jugoslovenskih republika, povreda člana 6 § 1 praćena je povredom čl. 8 i 13 Konvencije koji glase:

„Član 8 – Pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života

1. *Svako ima pravo na poštovanje svog privatnog i porodičnog života, doma i prepiske.*
2. *Javne vlasti se neće mešati u vršenje ovog prava sem ako to nije u skladu sa zakonom i neophodno demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbednosti, javne bezbednosti ili ekonomske dobrobiti zemlje, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih.“*

i „Član 13 – Pravo na delotvorni pravni lek

Svako kome su povređena prava i slobode predviđeni u ovoj Konvenciji ima pravo na delotvorni pravni lek pred nacionalnim vlastima, bez obzira na to da li su povredu izvršila lica koja su postupala u službenom svojstvu.“

Veliki broj presuda zasnovanih na povredi navedenih članova donet je i u odnosu na bivše jugoslovenske republike - Hrvatsku, Bosnu i Hercegovinu, Makedoniju i Sloveniju. U odnosu na Hrvatsku, ECHR je od početka 2006. godine pa sve do danas doneo 72 presude kojima je utvrđena povreda prava iz člana 6 § 1 i člana 8 Konvencije. Do 26. oktobra 2001. godine, donošenjem presude *Horvat protiv Hrvatske*, Hrvatska je oglašavana odgovornom i za povrede člana 13. Konvencije a u vezi sa članom 6 § 1, zato što odeljak 59(4) Zakona o Ustavnom sudu iz 1999. godine nije predstavljao delotvoran pravni lek u odnosu na dužinu parničnog postupka. Međutim, sledeći presudu *Horvat*, Hrvatski parlament je uveo novi odeljak 63 Zakona o Ustavnom sudu iz 2002. godine kojim je zamenjen raniji odeljak 59(4). U presudi *Slaviček protiv Hrvatske*, ECHR je našao da novouvedeni odeljak predstavlja delotvoran pravni lek u vezi sa prigovorima na dužinu sudskog postupka.

Potpisivanjem i ratifikacijom Konvencije, građani DZSCG, a danas Republike Srbije, dobili su mogućnost da o povredi njihovih osnovnih prava i sloboda u krajnjoj instanci odlučuje međunarodni sud. Prema izveštaju predstavnika Republike Srbije pred ECHR-om S. Carića najveći broj predstavi podnetih protiv Republike Srbije se upravo odnosi na povredu navedenih članova Konvencije. Štaviše, prema izjavama predstavnika Narodne kancelarije predsednika Republike (službe koja se bavi operativnim, stručnim, savetodavnim i analitičkim poslovima i koja, pre svega, predstavlja servis građana) najveći broj pritužbi građana se upravo odnosi na dužinu trajanja sudskih postupaka. Kako je Konvencija ratifikovana pre nešto više od tri godine, te kako je prosečno vreme trajanja postupka pred ECHR-om po podnetim predstavkama tri godine, to je realno očekivati i donošenje prvih presuda ovog suda po predstavkama podnetim protiv Republike Srbije.

Prva i za sada jedina presuda ECHR-a u vezi sa navedenim članovima Konvencije, a koja se odnosi na Republiku Srbiju, doneta je 13. marta 2007. godine u predmetu *V.A.M protiv Srbije* (Predstavka br. 39177/05 od 28. oktobra 2005. godine). Ovu predstavku je podnela protiv DZSCG, čiji je pravni sukcesor Republika Srbija od 3. juna 2006. godine, tadašnja državljanka DZSCG, V.A.M. („aplikant“) zbog povrede člana 6 § 1, čl. 8, 13 i 14 Konvencije.

Okolnosti slučaja odnosile su se na dužinu sudskog postupka u građanskopravnoj materiji razvoda braka, a po tužbi za razvod braka podnetoj od strane aplikanta. Aplikant je u toku trajanja braka sa D. M., 1995. godine rodila kćer S.M., da bi tokom 1998. godine došlo do bračnih problema izazvanih oboljevanjem aplikanta od HIV virusa. Iste godine je došlo i do konačnog razdvajanja bračnih drugova i odlaska D. M. kod svojih roditelja, odvođeci S. M. sa sobom i ne

dozvoljavajući aplikantu bilo kakav kontakt sa kćerkom.

Dana 11. februara 1999. godine aplikant je podneo Četvrtom opštinskom sudu u Beogradu (Opštinski sud) tužbu za razvod braka sa zahtevom da joj se dodeli samostalno vršenje roditeljskog prava nad maloletnom S. M. Opštinski sud je 23. jula 1999. godine uputio zahtev nadležnom centru za socijalni rad da da stručno mišljenje kojoj strani u postupku treba dodeliti starateljstvo nad maloletnom S. M. Tom prilikom je naredio tuženom da omogući aplikantu viđanje sa S. M. dva puta mesečno, a do donošenja odluke u brakorazvodnoj parnici. Kako je tuženi izbegavao prijem izrečene odluke suda o omogućavanju viđanja aplikanta se kćerkom, aplikant je u više navrata, od 19. oktobra 1999. do 19. februara 2001. godine, tražio od suda efikasno izvršenje odluke. Konačno, 4. juna 2002. godine, sudski izvršitelj je pokušao sa izvršenjem donete sudske odluke (u smislu oduzimanja pokretne imovine tuženog i njene naknadne prodaje radi namirenja kazne izrečene zbog nepoštovanja odluke suda), ali tuženog nije bilo moguće pronaći na označenoj adresi. Od 5. septembra 2002. godine, kada je aplikant ponovo tražio od suda izvršenje izrečene odluke, pa sve do 26. avgusta 2005. godine nije bilo moguće izvršiti odluku. Štaviše, aplikantu je naređeno da dostavi Opštinskom sudu tačnu adresu tuženog. Uporedo sa nemogućnošću izvršenja sudske odluke, postojala je i nemogućnost uručjenja tužbe tuženom, kao i naponi suda za utvrđenjem prave adrese tuženog. Tokom brojnih neodržanih ročišta, predsedavajući sudija je javno izjavio da bi radije presudio u korist tuženog ili odbacio tužbu iz procesnih razloga. Početkom 2006. godine predsedavajući sudija je zamenjen novim sudijom tako da je predmet došao na kontrolu Opštinskog specijalnog komiteta za porodične odnose. Navedeni postupak je u vreme donošenja presuda suda ECHR još uvek u toku.

Povreda člana 6 § 1

U pogledu pritužbe aplikanta da je dužinom trajanja suđenja u brakorazvodnoj parnici, kao i pristrasnošću suda izraženoj u ponašanju predsedavajućeg sudije izvršena povreda člana 6 § 1 Konvencije, država je izjavila da aplikant nije iskoristio sve raspoložive domaće pravne lekove, odnosno da je u pogledu dužine suđenja propustio da iskoristi pritužbu predsedniku Opštinskog suda, predsedniku Okružnog suda, Ministarstvu pravde, kao i Nadzornom odboru Vrhovnog suda Srbije. U pogledu pritužbe aplikanta na pristrasnost postupajućeg sudije, država je izjavila da je pritužba neosnovana jer je o zahtevu za izuzeće sudije podnetom predsedniku Opštinskog suda meritorno odlučeno odbijanjem zahteva.

Odluka suda o dopuštenosti predstavke

Sud je u konkretnom slučaju, a na osnovu svoje ranije prakse, podsetio na svrhu unutrašnjih pravnih lekova predviđenih članom 35 § 1 Konvencije kojima se strani ugovornici omogućava prevencija ili otklanjanje povreda prava pre nego što su iznete pred ECHR. Shodno članu 35 § 1 Konvencije, jedini pravni lekovi koji treba da budu iscrpljeni su oni koji su delotvorni. Obaveza je države da dokaže da se neiscrpljenje unutrašnjih pravnih lekova odnosi na neiscrpljenje delotvornih pravnih lekova. Tek u tom slučaju na aplikantu je obaveza dokazivanja da su u konkretnom slučaju iscrpljeni svi raspoloživi pravni lekovi ili da su iz nekog razloga oni bili neadekvatni i nedelotvorni ili da su postojale druge okolnosti koje ga oslobađaju ove obaveze. Shodno tome, sud je priznao da se član 35 § 1 mora primenjivati sa dozom fleksibilnosti i bez suvišnog formalizma. Sud u konkretnom slučaju mora da ispita da li je u odnosu na sve okolnosti slučaja aplikant učinio sve što se od njega moglo razumno očekivati a u cilju iscrpljenja unutrašnjih pravnih lekova.

Konačno, sud je ponovio da je presudni značaj za ocenu delotvornosti pravnog leka u vezi sa pritužbom na dužinu trajanja suđenja u tome da li je aplikant imao mogućnost direktnog i brzog obeštećenja, a ne da li je imao mogućnost indirektno zaštite prava garantovanih članom 6 § 1 Konvencije. Konkretno, pravni lek ove vrste će biti delotvoran ako može da ubrza donošenje sudske odluke o predmetu spora ili da obezbedi stranci u sporu adekvatno obeštećenje za odložena ročišta. U konkretnom slučaju, pravni lekovi, koji prema navodima džave nisu bili iscrpljeni, predstavljaju samo hijerarhijske žalbe, odnosno ništa više do informacije podnete višoj instanci koja ima puno diskreciono pravo u donošenju odluke. U situaciji da je bilo koji od navedenih pravnih lekova bio upotrebljen, postupak bi se odvijao samo u odnosu na tu višu instancu i sudiju/sud u pitanju. Aplikant i ne bi bio stranka u tim postupcima i u najboljem slučaju imao bi pravo da bude obavешten samo o donetoj odluci (istovetno odlučeno u predmetu *Horvat protiv Hrvatske*, no. 51585/99, § 47, ECHR 2001-VIII). Stoga nijedan od navedenih pravnih lekova ne može biti smatran kao delotvoran u skladu sa članom 35 § 1 Konvencije, te je sud odlučio da je, u smislu navedenih članova, predstavka dopuštena.

Odluka o predmetu spora

U pogledu činjenice da li je dužina suđenja u brakorazvodnom sporu a koje je obuhvatalo i donošenje odluke o određivanju starateljstva i vršenju roditeljskog prava nad maloletnom S. M. predstavljalo povredu člana 6 § 1 Konvencije, sud je zaključio:

1. da je reč o relativno kompleksnom sporu;
2. da je predmet spora imao poseban značaj za aplikanta, kao i za njegovo dete i zahtevao je posebnu ažurnost unutrašnjih vlasti;

3. činjenica da je aplikant HIV pozitivan, a koja je u najmanju ruku bila poznata nadležnom centru za socijalni rad, zahtevala je posebnu pažnju i ažurnost u radu svih učesnika u postupku;
4. aplikant je uložio svaki razumno očekivani napor da ubrza donošenje sudske odluke;
5. nije postojala obaveza na strani aplikanta da dostavlja Opštinskom sudu tačne adrese tuženog;
6. konačno, Opštinski sud je propustio da iskoristi sva dostupna unutrašnja procesna sredstva u vezi sa urednim dostavljanjem tuženom sudskih pismena, što bi svakako ubrzalo postupak. U konkretnom slučaju, čak i da nisu bili ispunjeni uslovi za postavljanje privremenog zastupnika, Opštinski sud je mogao i trebalo da primeni druga raspoloživa procesna sredstva, uključujući i dostavljanje tuženom svih sudskih pismena putem oglasne table suda.

Imajući u vidu sve navedeno, sud je zaključio da je u konkretnom slučaju dužina trajanja suđenja prekoračila rok smatran za razuman rok suđenja.

Povreda člana 8 Konvencije

Predstavka se takođe odnosila na povredu člana 8 Konvencije jer je zbog dužine trajanja suđenja aplikant bio onemogućen da vidi svoje dete, kao i da vrši svoja roditeljska prava preko osam godina, te da je odgovorna država propustila da izvrši privremenu meru izrečenu 23. jula 1999. godine kojom bi navedeno bilo omogućeno.

Sud je ustanovio da je uzajamno pravo roditelja i deteta da uživaju u međusobnom kontaktu, te da stoga predstavljaju osnovni element „porodičnog života“ u skladu sa članom 8 Konvencije. Veza između aplikanta i njegovog deteta spada u područje „porodični život“. Iako je osnovni cilj člana 8 Konvencije da se zaštite pojedinci od proizvoljnih odluka

javnih vlasti, on istovremeno uključuje i pozitivnu obavezu javnih vlasti u smislu aktivnog delovanja u poštovanju porodičnog života. U oba smisla, pravična sredina se mora naći između određenih konkretnih interesa pojedinaca i društva u celini.

U odnosu na obavezu države da sprovodi mere u cilju poštovanja porodičnog života, Sud je konstatovao da član 8 obuhvata prava roditelja da se preduzmu mere u cilju njihovog ponovnog ujedinjenja sa svojom decom, kao i obavezu nacionalnih vlasti da omoguće to ujedinjenje. U predmetima koji se odnose na sprovođenje odluka u oblasti porodičnog života, Sud je ponovo konstatovao da je odlučujuće da li su nacionalne vlasti preduzele sve neophodne mere u cilju izvršenja odluka za koje je bilo razumno očekivati da budu preduzete u konkretnom slučaju.

Imajući u vidu vrednosti koje se štite članom 8, zatim nemogućnost unutrašnjih vlasti da izvrše privremenu meru, kao i dužinu suđenja, Sud je konstatovao da je u konkretnom slučaju došlo do povrede pomenutog člana Konvencije.

Povreda člana 13 Konvencije

Aplikant je uložio pritužbu da nije imao na raspolaganju delotvorni unutrašnji pravni lek za ubrzanje sudskog postupka.

Sud je zaključio da u pravnim sistemima koji ne mogu zadovoljiti kriterijum suđenja u razumnom roku, u skladu sa članom 6 § 1 Konvencije, pravni lek čiji je cilj ubrzanje postupka i sprečavanje da on postane ekstremno dugačak jeste najbolje rešenje. Takav pravni lek predstavlja nesumnjivu prednost u odnosu na pravni lek koji dozvoljava samo naknadu štete nastale prekoračenjem razumnog roka suđenja. Prvonavedeni pravni lek predstavlja preventivnu meru u odnosu na drugonavedeni, koji predstavlja samo reparaciju već pričinjene štete. Neke države su ispravno shvatile situaciju izborom kombinacije dva tipa pravnih lekova, jednih

usmerenih da ubrzaju okončanje postupka i drugih koji omogućavaju naknadu štete.

U konkretnom slučaju, Sud je zauzeo stanovište da u unutrašnjim propisima odgovorne države nije bilo delotvornog pravnog leka koji bi se odnosio na ubrzanje sudskog postupka.

Povreda člana 14 Konvencije

„Član 14 – Zabrana diskriminacije uživanja prava i sloboda predviđenih u ovoj Konvenciji obezbeđuju se bez diskriminacije po bilo kom osnovu, kao što su pol, rasa, boja kože, jezik, veroispovest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno poreklo, povezanost s nekom nacionalnom manjinom, imovina, rođenje ili drugi status.“

Aplikant je izjavio pritužbu da je povreda prava iz člana 6 § 1 Konvencije posledica činjenice da je HIV pozitivan, te da je bio diskriminisan po toj osnovi. Sud je stao na stanovište da nije bilo dovoljno dokaza koji bi tome išli u prilog.

Primena člana 41 Konvencije

*„Član 41 – Pravično zadovoljenje
Kada Sud utvrdi prekršaj Konvencije ili protokola uz nju, a unutrašnje pravo Visoke strane ugovornice u pitanju omogućava samo delimičnu odštetu, Sud će, ako je to potrebno, pružiti pravično zadovoljenje oštećenoj stranci.“*

Sud je u konkretnom slučaju zaključio da je aplikant pretrpeo značajnu nematerijalnu štetu kao posledicu povreda prava garantovanih Konvencijom. Napadnuti postupci pravosuđa odgovorne države su sigurno predstavljali kontinuirani izvor bola za aplikanta, koja je poslednji put video svoje dete 1998. godine, pre otprilike osam godina, te joj je Sud na ime naknade nematerijalne štete dosudio iznos od 15.000 EUR u dinarskoj protivvrednosti prema važećem kursu na dan isplate.

Takođe, Sud je istakao da se prema članu 46. Konvencije visoke strane ugovornice obavezuju da poštuju odluke Suda, dok će njihovo izvršenje pratiti Komitet ministara. To konkretno znači da u slučajevima kada Sud ustanovi povredu prava iz Konvencije, odgovornoj državi je nametnuta obaveza da isplati iznose dodeljene u smislu naknade nematerijalne štete, ali takođe i da izabere (što je predmet nadzora Komiteta ministara) opšte i/ili, ako je moguće, individualne mere koje treba implementirati u unutrašnje zakonodavstvo kako bi se otklonila povreda prava utvrđena od strane Suda i da se isprave, u meri u kojoj je to moguće, nastupele posledice.

Na osnovu predmetne presude, Sud je dao osnovna tumačenja člana 6 § 1, čl. 8 i 13 Konvencije, te konstatovao njihove povrede u skladu sa svojom ranijom sudskom praksom u tom pitanju. Na taj način, odgovornoj državi su dati jasni inputi koji su to elementi, odnosno procesna sredstva koja je neophodno implementirati u unutrašnje zakonodavstvo da bi se izbegle nove osude države u istim pitanjima. Štaviše, kontrola nad sprovođenjem presude poverena je Komitetu ministara. Iz konkretnog slučaja, za Republiku Srbiju je jasan pokazatelj da sudski postupci ne zadovoljavaju kriterijum određen kao „razuman rok suđenja”, kao i da ne postoje unutrašnji delotvorni pravni lekovi usmereni na ubrzanje sudskog postupka. Iako član 170. Ustava Republike Srbije uvodi institut ustavne žalbe („*Ustavna žalba se može izjaviti protiv pojedinačnih akata ili radnji državnih organa ili organizacija kojima su poverena javna ovlašćenja, a kojima se povređuju ili uskraćuju ljudska ili manjinska prava i slobode zajemčene Ustavom, ako su iscrpljena ili nisu predviđena druga pravna sredstva za njihovu zaštitu*“), ovo pravno sredstvo nije delotvorno iz razloga što novi Ustavni sud Srbije još nije konstituisan. Ustavni sud Srbije je svoju poslednju sednicu održao 28. septembra 2006. godine. U tom

trenutku pred Sudom je bilo 516 nerešenih predmeta, a u međuvremenu su stigla 332 zahteva.

Diskriminacija pred sudom

Silvana Pop Kocić
specijalista evropskog prava

Svaka država je dužna da sprečava i goni diskriminaciju u obezbeđivanju zajamčenih ljudskih prava. Kada to ne učini, na scenu stupa Sud za ljudska prava

Načelo savremenog prava o ljudskim pravima jeste da su svi ljudi jednaki. Prihvatanje nejednakosti ljudi ruši ceo koncept ljudskih prava. To su prava koja ljudska bića poseduju zato što su ljudska bića. Zamena ovog univerzalnog stava time što će ljudi biti jednaki samo po kategorijama, tj. belac ravan belcu, Namac ravan Nemcu, muškarac muškarcu, obrazovan čovek obrazovanom čoveku itd. uzima relativno obeležje ljudskosti, nešto što nije svojstveno svim ljudima. Pored toga, nema nikakvih dokaza da je neka od izabраниh grupa više ljudska nego druge.

Posmatrano s druge strane, načelo jednakosti se ispostavlja kao načelo nediskriminacije, tj. kao zabrana diskriminacije među ljudima. Svaka država je dužna da sprečava i goni diskriminaciju u obezbeđivanju zajamčenih ljudskih prava. Država ne može da nadzire sve građane i da ih primorava da ne diskriminišu u svim svojim odnosima. Međutim, ona mora da suzbija diskriminaciju i tamo gde uživanje prava zavisi od postupaka privatnih lica.

Izrazi „*diskriminacija*” i „*diskriminatorско postupanje*” označavaju svako pravljenje

razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje (isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva) u odnosu na lica ili grupe, kao i na članove njihovih porodica ili njima bliska lica, na otvoren ili prikriven način, a koje se zasniva na rasi, boji kože, precima, nacionalnom ili etničkom poreklu, jeziku, verskim ili političkim ubeđenjima, polu, polnoj opredeljenosti, imovnom stanju, rođenju, genetskim osobenostima, zdravstvenom stanju, invaliditetu, bračnom stanju i drugim ličnim svojstvima.

Garancije

Član 14. Evropske konvencije o ljudskim pravima proklamuje zabranu diskriminacije.

Vi imate prava garantovana Evropskom konvencijom o ljudskim pravima bez obzira na vašu boju kože, pol, jezik ili versko opredeljenje ili poreklo.

Oblici diskriminacije su:

- a) neposredna i posredna diskriminacija,
- b) pozivanje i navođenje na diskriminaciju,
- c) pomaganje u diskriminatorskom postupanju,
- d) povreda načela jednakih prava i obaveza.

Teški oblici diskriminacije su:

- izazivanje, podsticanje i raspirivanje

nacionalne, rasne verske i druge neravnopravnosti, mržnje, razdora ili netrpeljivosti;

- propagiranje ili smišljeno vršenje diskriminacije od strane državnih organa, u postupcima pred državnim organima, putem javnih glasila u političkom životu, prilikom pružanja javnih usluga i sl.,
- propagiranje rasne, nacionalne ili etničke superiornosti;
- ropstvo, trgovina ljudima, aparthejd, genocid, etničko čišćenje i njihovo propagiranje, kao i ispisivanje i isticanje diskriminatorskih simbola i poruka na javnim mestima.

Posebni slučajevi diskriminacije su:

- a) diskriminacija zasnovana na polu; diskriminacija na osnovu pola i polne orijentacije zabranjena je (polovi su ravnopravni). Najčešći oblici diskriminacije su: nasilje na osnovu pola, uznemiravanje, seksualno uznemiravanje motivisano pripadnošću različitom polu ili različitom seksualnom orijentacijom

U vreme usvajanja Evropske konvencije, homoseksualnost je svuda u Evropi predstavljala krivično delo. Međutim, sud je često naglašavao da je konvencija međunarodni instrument koji se menja i da njena praksa nije statična već „dinamična i evolutivna“ i da se mora prilagoditi promenama stavova u društvu. Sud je najpre ustanovio da je kriminalizacija dobrovoljnog kontakta između punoletnih homoseksualaca protivna zaštiti privatnog života - član 8. Konvencije (presude *Dudgeon protiv UK*, *Noris protiv Irske*). Homoseksualni odnosi su uvek smatrani privatnim, a ne porodičnim životom. Postojanje zakona kojim se inkriminiše homoseksualno ponašanje muškaraca starijih od 21 godine Evropski sud za ljudska prava je označio kao neopravdano mešanje u privatni život i diskriminaciju. Takvi zakoni nisu

neophodni u demokratskom društvu, bilo da bi se zaštitio moral ili prava i slobode drugih.

- b) diskriminacija zasnovana na naciji, veri, rasi, boji kože, jeziku, veroispovesti

Evropski centar za prava Roma i Hrvatski helsinški odbor za ljudska prava podneli su tužbu protiv Hrvatske pred Evropskim sudom za ljudska prava, tražeći ostvarenje pravde za petnaestoro romske dece iz Međumurja koji su podvgrnuti rasnoj diskriminaciji i segregaciji u osnovnim školama. U tužbi se navodi da su „školski programi za romsku decu u odvojenim razredima znatno reducirani i ograničeni u usporedbi sa službeno propisanim planom i programom, čime je nanescena velika šteta u obrazovnom, psihološkom i emotivnom smislu.“ U Međumurskoj županiji 60% romske dece pohađa isključivo romske razrede, dok u jednoj od škola više od 88% romske dece pohađa odvojene razrede.

- c) diskriminacija žena
 d) diskriminacija dece
 e) diskriminacija invalida i bolesnih lica (diskriminacija obolelih od HIV-a)
 f) diskriminacija narkomana
 g) genetska diskriminacija
 h) diskriminacija po rođenju itd.

Presuda

Slučaj *Mazurek protiv Francuske* (01.02.2000)

Mazurek, dete iz preljubničke veze, posle smrti majke imao je pravo na deo njene imovine, pri čemu je veličina tog dela bila predmet spora između njega i zakonitog deteta. Podnosiocu predstavke, kao detetu iz preljubničke veze, deo imovine je umanjen za polovinu u korist njegovog polubrata i ta razlika je izričito predviđena u članu 760. francuskog Građanskog zakonika. Podnosilac predstavke žalio se na povredu člana 8. i na diskriminaciju po rođenju iz člana 14

Konvencije i povredu na mirno uživanje imovine u okviru člana 1 Protokola broj 1 Konvencije.

Evropski sud za ljudska prava je primetio da član 14 zabranjuje različito postupanje prema licima u uporedivim situacijama. Sud je smatrao da ne može biti isključeno da cilj, koji je branila Vlada, naime zaštita tradicionalne porodice, može biti ocenjen kao opravdan. Takođe, Sud je primetio da u drugim zemljama članicama Saveta Evrope postoji jasna težnja ka ukidanju diskriminacije u vezi sa decom iz vanbračnih veza.

Sud je našao da nije postojao valjan razlog za diskriminaciju zasnovanu na rođenju iz preljubničke veze. Prema tome, postojala je povreda člana 1 Protokola broj 1, kao i člana 14 Konvencije.

Član 14 nije samostalna zabrana, već se mora posmatrati u vezi sa drugim odredbama Konvencije. Sud često, ako utvrdi povredu suštinskog prava samostalno, zaključuje da nema potrebe da dalje ispituje žalbu pod članom 14 u vezi sa istim pravom. Protokolom 12 Konvencije će se stvoriti samostalna zabrana diskriminacije. Međutim, potrebno je da deset država ratifikuje ovaj protokol pre nego što on stupi na snagu. Protokol nisu potpisale: Andora, Bugarska, Danska, Francuska, Litvanija, Malta, Poljska, Švedska, Švajcarska i Velika Britanija.

Država kao okrivljeni

Vojin Biljić

advokat, specijalista evropskog prava

Evropski sud postupasamo uslučajevima povrede prava zajemčenih Konvencijom i dodatnim protokolima: tako se može dogoditi da nacionalno pravo bude potpuno ispravno primenjeno, ali da je odlukom nacionalnog pravosuđa povređena Konvencija

Postupci pred Evropskim sudom za ljudska prava u većini slučajeva pokreću se po inicijativi same žrtve kršenja ljudskih prava.

Aktivnu legitimaciju za pokretanje postupka ima ono lice kome su povređena ili ugrožena prava garantovana Konvencijom o zaštiti ljudskih prava i njenim protokolima.

Pored žrtve, postupak mogu pokrenuti i srodnici žrtve, zastupnik ili punomoćnik žrtve ukoliko pokaže da je ovlašćen da predstavlja stranku pred Sudom, ali i nevladina ili neka druga organizacija u ime žrtve.

Sud ne prihvata anonimne predstavke, ali podnosilac predstavke može prilikom podnošenja predstavke tražiti da se njegov identitet ne otkriva, a Sud će odlučiti da li predstavka može biti „anonimna” samo u izuzetnim i valjano obrazloženim slučajevima.

Predstavka

Pravo na podnošenje predstavki ne odnosi se samo na državljane naše zemlje, već ono pripada svakome (strancu, licu bez državljanstva) ko je pod nadležnošću naše države i ko pokaže da mu je ona uskratila ili povredila neko pravo iz Konvencije.

Ako je predstavku podnelo ovlašćeno lice i Sud je prihvatio nadležnost, naslednici podnosioca predstavke ovlašćeni su da produže postupak i posle smrti podnosioca.

Za podnošenje predstavke nije potrebno da je podnosilac usled kršenja nekog prava pretrpeo bilo kakvu štetu, već samo da je žrtva kršenja nekog prava iz Konvencije. Šteta je važna samo u postupku poravnanja ili naknade.

Inicijalni akt kojim se postupak pokreće je predstavka ili aplikacija (application).

Ne postoji propisana forma predstavke, mada je Sud, radi lakšeg postupanja, izradio obrasce na svim jezicima država koje su ratifikovale Konvenciju.

Bitni elementi predstavke predstavljaju otelotvorenje osnovnih uslova za pokretanje postupka, i to: označenje žrtve i visoke strane ugovornice, odnosno države čiji su organi svojim činjenjem ili nečinjenjem povredili Konvenciju, navođenje činjeničnog stanja koje je rezultiralo povredom nekog od članova Konvencije, izjavu žrtve da se već nije obraćala nekom drugom organu

međunarodne istrage ili poravnanja, kao i potpis, uz ispunjenje uslova iscrpljenosti svih pravnih lekova i poštovanje roka od šest meseci od dana dostavljanja pravosnažne sudske odluke.

Predstavka se podnosi slanjem pisma Sudu, davanjem jasnih informacija koje se odnose na predstavku ili popunjavanjem formulara za podnošenje predstavke i slanjem na adresu Suda.

Predstavka se može napisati na jednom od zvaničnih jezika Suda (engleskom ili francuskom) ili na zvaničnom jeziku jedne od zemalja koje su ratifikovale Konvenciju, što znači i na srpskom.

Predstavka može da se pošalje i faksom, ali u tom slučaju dodatna dokumentacija mora se poslati i poštom.

Uslovi

Načelno, postupak je, naizgled, bar formalnopravno jednostavno pokrenuti. U praksi, međutim, prilikom ispitivanja gotovo svakog pojedinačnog elementa predstavke, sa izuzetkom označenja države ugovornice, nije jednostavno ispuniti uslove neophodne za proglašenje predstavke prihvatljivom.

Ukoliko se izuzme primena Konvencije *ratione materiae*, *ratione personae* i *ratione temporis*, za koju primenu postoji bogata praksa Evropskog suda za ljudska prava, u mladim demokratijama kojima *de facto* pripada i naše društvo, pokretanje postupka često može biti skopčano sa brojnim teškoćama. Ovo pre svega zato što je za ispunjenje uslova prihvatljivosti potreban određen stepen pravne izvesnosti, čiji nedostatak može stvarati određene teškoće prilikom računanja roka, ali i zbog iscrpljenosti svih pravnih lekova. Pojašnjenja radi, ukoliko u državi nije opštepoznata činjenica da li funkcioniše najviša instanca, te ukoliko državni organi, mediji i pravna javnost spekuliraju podacima od značaja za jasnu i nedvosmisleni informaciju, dajući

kontradiktorne poluinformacije, kao što je u praksi bio slučaj sa faktičkim i pravnim funkcionisanjem Suda Srbije i Crne Gore, nije čudno što se veliki broj žrtava odluči na pokretanje postupka tek pošto isteknu vremenski rokovi ili bez poštovanja načela iscrpljenosti pravnih lekova.

Neki od uslova za prihvatljivost predstavke su:

- predstavka je neprihvatljiva ako podnosilac predstavke nije iscrpeo sve pravne lekove po unutrašnjem pravu, odnosno tzv. nacionalni pravni put. To znači da se mora iskoristiti svaki pravni lek unutar države koji bi mogao da pomogne u obeštećenju u predmetu povodom kojeg se podnosi predstavka, odnosno to podrazumeva obraćanje nadležnom sudu, uz podnošenje žalbe višem sudu i Vrhovnom sudu;
- nije dovoljno samo upotrebiti pravne lekove, već je bitno i tokom postupka pred nacionalnim sudovima isticati primedbe na poštovanje Konvencije;
- rok za podnošenje predstavke je šest meseci od dana donošenja konačne presude u domaćem pravosuđu, a što bi generalno gledano značilo donošenje presude najvišeg suda;
- za prihvatljivost predstavke bitan uslov je i da se događaj na koji se predstavka odnosi dogodio nakon ratifikacije Konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda koju smo mi ratifikovali u martu 2004. godine. U određenim slučajevima Sud će proglasiti predstavku prihvatljivom iako je kršenje nekog prava započeto pre ratifikacije Konvencije, a nastavljeno i proizvodi posledice koje bi mogle biti u suprotnosti sa obavezama države iz Konvencije i nakon ratifikacije;
- predstavka ne sme biti u suštini istovetna s predstavkom koju je taj sud već razmatrao ili onom koja je podneta nekoj drugoj međunarodnoj instanci;

- predstavka je neprihvatljiva i ako je nespojiva s odredbama Konvencije i dodatnih protokola, kao i kad je očigledno neosnovana ili predstavlja zloupotrebu prava na predstavku.

Uprkos navedenim strogim formalnim uslovima da bi Sud predstavku smatrao prihvatljivom, u nekim slučajevima ukoliko podnosilac smatra da je žrtva kršenja nekog prava garantovanog Konvencijom, postupak se može pokrenuti i bez postojanja nekog od navedenih formalnih uslova, ali uz prethodno obraćanje pažnje na praksu Suda u sličnim slučajevima.

Postupak

Ukoliko Sud utvrdi da je došlo do povrede nekog prava garantovanog Konvencijom ili njenim protokolima, podnosilac predstavke može dobiti „pravično zadovoljenje“, novčanu naknadu u iznosu koji odredi Sud na ime nadoknade za štetu koju je pretrpeo podnosilac predstavke, kao i naknadu za troškove vođenja postupka pred ovim sudom.

Sud može tražiti i da država koja je označena kao kršiteljica nekog prava garantovanog Konvencijom preduzme određene mere koje su neophodne kako bi država ispunila obaveze koje proizlaze iz presude.

Te mere mogu biti individualne mere, npr. ponovno otvaranje predmeta u slučaju nepravičnog postupka, ili *opšte mere*, npr. izmene u zakonodavstvu ili u sudskoj praksi.

Kontrolu da li države članice sprovode presude Evropskog suda za ljudska prava i da li isplaćuju novčanu nadoknadu u visini koju je Sud odredio vrši Komitet ministara Saveta Evrope.

Važno je napomenuti da Evropski sud nije viši sud u odnosu na nacionalne sudove, da on ne može poništavati ili menjati odluke

nacionalnih sudova, niti podnosiocima predstavke može pružiti zaštitu od pogrešne ili neispravne primene nacionalnog prava.

Evropski sud postupa samo u slučajevima povrede prava zajemčenih Konvencijom i dodatnim protokolima. Tako se može dogoditi da nacionalno pravo bude potpuno ispravno primenjeno, ali da je odlukom nacionalnog pravosuđa povređena Konvencija. U tom slučaju Evropski sud pruža zaštitu podnosiocu predstavke ili se može desiti da nacionalni sud povredi pravo sopstvene države, ali da pri tom ne povredi Konvenciju, u tom slučaju Evropski sud ne može pružiti nikakvu zaštitu podnosiocu predstavke.

Takođe, definisanje povreda Konvencije predstavlja značajan problem i to zbog ustaljene prakse koja predstavlja osnovu postupanja sudova i ostalih državnih organa, a koja bazično nije oformljena na načelima Konvencije.

Stoga je u svakom konkretnom slučaju bitno da se pre podnošenja predstavke, pored prava garantovanog Konvencijom i protokolima, sazna i pravo Evropskog suda, odnosno da podnosilac predstavke prouči sudske presude Evropskog suda.

Siliadin protiv Francuske: pozitivne obaveze koje proizlaze iz člana 4 Evropske konvencije o ljudskim pravima*

Holi Kalen**

1. Uvod

Jednoglasno doneta odluka Drugog odeljenja Evropskog suda za ljudska prava (u daljem tekstu: „Sud“) u predmetu *Siliadin protiv Francuske*¹ pogađa u srž jednog broja sporova iz međunarodnog prava u oblasti ljudskih prava koji imaju zajedničku temu i koncept. Mada se ne dešava prvi put da jedan sud evropskog nivoa postavlja pitanje dečjeg rada², ovaj predmet je nastao iz navedenog slučaja trgovine detetom u cilju prinudnog rada - oblasti na koju je usmerena sve veća pažnja međunarodnog prava u poslednjih deset godina³. Ova odluka, takođe, označava da je Sud prvi put priznao odredbu člana 4 Evropske konvencije o ljudskim pravima

1 (2006) 43 EHRR 16

2 Vidi *Međunarodna komisija pravnik protiv Portugala* 7 IHRR 525 (2000), odluka Evropskog komiteta za socijalna prava prema Protokolu Evropskog socijalnog ugovora o kolektivnim tužbenim zahtevima. Za komentar sudske prakse vidi Kalen (Cullen), *Protokol Evropskog socijalnog ugovora o kolektivnim tužbenim zahtevima*, (2000) 25 *European Law Review, Supplement Human Rights Survey* 18.

3 Dva glavna ugovora usvojena su u ovoj oblasti u poslednjih deset godina: Protokol Ujedinjenih nacija o sprečavanju i kažnjavanju trgovine ljudima, posebno ženama i decom kao dodatak Konvenciji Ujedinjenih nacija protiv međunarodnog organizovanog kriminala (Protokol o trgovini ljudima) 2000, A/RES/55/25, Aneks II (stupio na snagu 25. decembra 2003) i Konvencija Saveta Evrope o merama protiv trgovine ljudima 2005, ETS br. 197 (još nije stupila na snagu).

* Preuzeto iz *Human Rights Law Review* 6:3 © Author (2006).

** Holi Kalen (Holly Cullen) predaje pravo na Univerzitetu u Daremu (University of Durham)

(u daljem tekstu: ECHR) koja se odnosi na ropstvo, ropski položaj i prinudni rad, kao pravno obavezujuću za države. Sudska odluka stoga proširuje domet prava i snažno povećava značaj odredbe koja nije do sada obezbedila Sudu značajnu sudsku praksu⁴.

2. Činjenice

Podnositeljka predstavke, Siwa-Akofa Siliadin, rođena je u Togou gde je i živela sve do događaja zbog kojih je napokon njen slučaj stigao u Sud. Kada je imala petnaest godina, 26. januara 1994. godine, gospođa D. je odvedena u Francusku. Podnositeljka predstavke je ušla u Francusku sa togoanskim pasošem i turističkom vizom. Dogovor koji su postigli gospođa D. i porodica podnositeljke predstavke podrazumevao je da ona radi kod gospođe D. sve dok ne pokrije troškove avionske karte, a da potom njen imigrantski status bude regulisan i da je upiše u školu. Ono što se zaista desilo je da je gospođa D. konfiskovala pasoš podnositeljke predstavke i od nje zahtevala da kod nje radi kao kućna pomoćnica.

4 Istraživanje HUDOC-a, baze podataka Saveta Evrope o ljudskim pravima, pokazuje da se samo u 24 presude Suda pozivalo na član 4, a aspekti člana 4 su bili pokretani 104 puta u odlukama o dopustivosti pokretanja sudske postupke.

Kasnije, 1994. godine, podnositeljka predstavke je počela da radi kod porodice B. kojoj ju je gospođa D „pozajmila“. Otac podnositeljke predstavke je dao dozvolu da ona živi kod porodice B. Ovo rešenje poprimilo je trajan karakter kada je gospođa B. rodila četvrto dete. Podnositeljka predstavke je bila kućna pomoćnica i čuvala je decu u toj porodici, radeći bez naknade (izuzev nekoliko poklona koje je dobila od majke gospođe B) od 7.30 do 22.30 sedam dana nedeljno. Spavala je na dušek u sobi za bebu.

Decembra 1995. godine, podnositeljka pritužbe je pobjegla od porodice B. Potom je živela i radila u drugoj porodici, ali je tamo dobila zaseban smeštaj i hranu, a dobijala je i platu. U porodicu B. se vratila na zahtev strica. Bilo joj je obećano da će njen imigrantski status biti regulisan, ali se to nije dogodilo. U stvari, kao što je to kasnije francuski sud utvrdio, gospodin i gospođa B. koristili su njen strah da će biti deportovana i tako je kontrolisali.

Kasnije, pošto joj je vraćen pasoš, podnositeljka predstavke je pobjegla uz pomoć susedke i Komiteta protiv modernog ropstva⁵ koji joj je pružio pomoć i prilikom podnošenja predstavke Sudu. Godine 1998, protiv gospodina i gospođe B. pokrenut je sudski postupak na osnovu članova 225-13 i 225-14 francuskog Krivičnog zakonika. Članom 225-13 zabranjuje se korišćenje usluga bez plaćanja za njih ili za nadoknadu koja je očigledno u neskladu sa ostvarenim radom, zloupotrebljavanje bespomoćnosti neke osobe ili odnosa zavisnosti. Članom 225-14 zabranjuje se izlaganje radnim i životnim uslovima koji su u suprotnosti sa ljudskim dostojanstvom i korišćenje nečije bespomoćnost i odnosa zavisnosti. Takođe su optuženi za zapošljavanje stranca koji nije imao radnu dozvolu, međutim, ova poslednja optužba nema značaja za predmete koji se pokreću na osnovu člana 4.

⁵ Na francuskom – Comité contre l'esclavage moderne.

Godine 1999, francuski prvostepeni sud proglasio je krivim gospodina i gospođu B. na osnovu člana 225-13, ali ne i na osnovu člana 225-14. Sud je našao da je, prvenstveno zbog njenog statusa imigranta i strahova koji su iz toga proizlazili, za odnos podnositeljke pritužbe prema porodici B bilo karakteristično njeno stanje ranjivosti i zavisnosti. Utvrđeno je da nije bila adekvatno plaćena. Međutim, stav tog suda bio je da krivično delo na osnovu člana 225-14 nije postojalo jer uslovi rada, iako teški, nisu bili u suprotnosti sa ljudskim dostojanstvom. Sud očigledno nije uzeo u obzir činjenicu da je podnositeljka pritužbe bila dete. Na osnovu člana 225-13 maksimalna kazna je dve godine zatvora i novčana kazna, međutim, sud je izrekao kaznu zatvora u trajanju od 12 meseci, od kojih je osam meseci bila uslovna kazna, kao i novčanu kaznu i naredio da se podnositeljki pritužbe isplati pravična naknada.

Godine 2000, Apelacioni sud u Parizu poništava presudu prvostepenog suda pobijajući presudu donetu na osnovu člana 225-13. Apelacioni sud je našao da nije bilo uzeto u obzir da je podnositeljka pritužbe bila u stanju ranjivosti ili zavisnosti, kao što je dokazano, inter alia, njenim privremenim napuštanjem kuće B. Podnositeljka pritužbe je uložila žalbu Kasacionom sudu, što javni tužilac nije učinio a što je značilo da odustaje od gonjenja i da Kasacioni sud treba da odluči samo o visini kompenzacije. Kasacioni sud je potvrdio da je Apelacioni sud pogrešno primenio član 225-13 i predmet je vraćen Apelacionom sudu u Versaju. Godine 2003, Apelacioni sud u Versaju potvrđuje da je izvršeno krivično delo i stoga dosuđuje kompenzaciju: odluka o odustajanju od krivičnog gonjenja ostala je nepromenjena.

Posle presude koju je doneo Apelacioni sud u Parizu i odustajanja javnog tužioca da preispita odluku o odustajanju od javnog gonjenja, podnositeljka predstavke podnela je predstavku Sudu 17. aprila 2001.

godine, tvrdeći da tužena država nije izvršila pravne obaveze koje proističu iz odredaba člana 4 ECHR (Evropske konvencije o ljudskim pravima). Predstavka je proglašena prihvatljivom 1. februara 2005. godine, a presuda je doneta nepunih šest meseci kasnije.

3. Odluka

Budući da nije bilo prethodnih odluka koje su se zasnivale na primeni člana 4 ECHR, podnositeljka predstavke navodila je primere iz sudske prakse koji su se odnosili na druge odredbe, prevashodno na članove 3 i 8⁶. S druge strane, francuska vlada je tvrdila da je prepušteno Francuskoj da primenjuje član 4 kao pravni lek u građanskom postupku a ne kao kaznene sankcije, kao i da su, u svakom slučaju, članovi 225-13 i 225-14 Krivičnog zakonika odgovarajući za određivanje kazne u krivičnom postupku⁷.

Da bi utvrdio obaveze koje proističu iz člana 4, Sud je pošao od pozivanja na to da je Evropska komisija za ljudska prava (u daljem tekstu: Komisija) ukazivala na postojanje takve obaveze još 1930. godine⁸. Ona se tada odnosila na odgovarajuće odredbe međunarodnih ugovora, pre svega na član 4 Konvencije MOR-a o prinudnom radu iz 1930. godine⁹. Sud je odlučio da ne bi bilo u skladu sa odgovarajućim međunarodnim instrumentima da se svedu odgovornosti države na negativne obaveze da se uzdrži od direktnog kršenja člana 4. Kao rezultat toga, član 4 mora sadržavati pozitivne obaveze za države, naročito u primeni efikasnih mera u krivičnom pravu kojim će sankcionisati kako privatne, tako i javne izvršioce¹⁰.

Sud je potom nastavio da razmatra da li je u ovom slučaju postojalo kršenje člana 4.

Podnositeljka predstavke je tvrdila da su se uslovi pod kojima je ona radila izjednačavali sa ropskim položajem ili sa savremenim oblikom ropstva. Potom je istakla neodređenu prirodu članova 225-13 i 225-14 Krivičnog zakonika prilikom primene na njen slučaj¹¹. Sud je našao da situacija u kojoj se nalazila podnositeljka predstavke nije odgovarala ropstvu budući da se gospodin i gospođa B. nisu ponašali kao da je ona njihovo vlasništvo tako što bi je svodili na nivo objekta¹². Međutim, položaj u kojem se nalazila podnositeljka predstavke zaista je potpadao pod član 4 jer je obuhvatao kako prinudni rad, tako i ropski položaj. Što se tiče prinudnog rada, Sud je uzeo u obzir Konvenciju MOR-a o prinudnom radu iz 1930. godine, koja koristi formulaciju sličnu formulaciji člana 4(3) opisujući prinudni rad kao prisilni rad koji je iznuđen pod pretnjom kazne. Na podnositeljku predstavke se odnosila ova definicija zato što je, uzimajući u obzir njene godine i status imigranta, bila zaplašena hapšenjem zbog svog neregulisanog statusa.¹³ Takođe, u situaciji u kojoj je bila, ona zaista nije imala mogućnost izbora hoće li ili ne da radi za gospođu D. ili za porodicu B. i stoga je bila suočena sa kriterijumom nedobrovoljnosti. Sud se složio sa tim da je držana u stanju potčinjenosti, da je bila lišena slobode samostalnog odlučivanja i da je bila izložena prinudi¹⁴. S tim u vezi, Sud je usvojio razliku između prinudnog rada i ropskog položaja koju je opisala Komisija u *Van Droogenbroeck protiv Belgije*, po kojoj potčinjenost podrazumeva „pored obaveze da rob živi na tuđem imanju i nemogućnost da promeni svoj status¹⁵.”

Sud je potom razmatrao da li je tužena država postupila u skladu sa pozitivnom obavezom da zaštiti podnositeljku predstavke

6 Navedeno u br. 1, paragrafi 66-7

7 Isto, paragrafi 73-6

8 Isto, paragraf 83, a odnosi se na X protiv Holandije 32 DR 180 (1983)

9 Konvencija MOR-a br. C29; 39 UNTS 55

10 Navedeno u br. 1, paragraf 89

11 Isto, paragrafi 98-102. Ove odredbe su promenjene 2003. godine, vidi isto, paragraf 47

12 Isto, paragraf 122

13 Isto, paragraf 118

14 Isto, paragraf 123-9

15 B 44 (1980), Izveštaj Komisije, paragraf 79

od kršenja člana 4. Budući da je naredba da se izvrši građanska kompenzacija data, ovo nije bilo dovoljno: krivične sankcije su potrebne da bi se omogućilo efikasno suzbijanje kriminala u slučajevima kao što je slučaj podnositeljke predstavke. Konstatujući da se ropstvo i ropski položaj prema francuskom krivičnom zakonu kakav je bio 1998. godine ne tretiraju eksplicitno kao inkriminisano delo, zakon se pokazao kao neadekvatan za izricanje kazne za dela koja su gospodin i gospođa B. učinili protiv podnositeljke predstavke. Sud je stao na stanovište da krivično zakonodavstvo koje je bilo na snazi u dotično vreme nije obezbedilo podnositeljki predstavke minornu, praktičnu i efikasnu zaštitu pred postupcima u kojima je ona bila žrtva¹⁶.

4. Analiza

A. Pozitivne obaveze koje proizlaze iz člana 4 ECHR

Sud je sve više priznavao postojanje pozitivnih obaveza koje proističu iz prava iz Konvencije¹⁷. Razlog za taj porast pozitivnih obaveza nije u potpunosti jasan, naročito otkako Sud nije razradio opštu definiciju¹⁸ ali je sugerisano da se one koriste da nadomeste nedostatak socijalnih i ekonomskih prava u Konvenciji¹⁹ ili da se prepozna jedan dublji koncept ljudskih prava²⁰. Veći deo sudske prakse odnosi se na članove 2 (pravo na život) i 3 (pravo da niko ne može biti podvrgnut mučenju, ili nečovečnom ili ponižavajućem postupanju). U slučaju *Siliadin*, posle pregleda sudske prakse o pozitivnim obavezama, Sud

je izdvojio slučajeve u vezi sa članom 3, a naročito o pravima dece.

Sud je posebno pomenuo slučaj *A. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*²¹ u vezi sa mogućim obimom zaštite u pogledu opravdane korekcije telesnog kažnjavanja koje roditelji ostvaruju nad svojom decom. Usledilo je povezivanje člana 4 sa članovima 2 i 3 o kojima već postoji sudska praksa po pitanju pozitivnih obaveza²².

U slučaju *Siliadin*, kao i u mnogim prethodnim slučajevima o pozitivnim obavezama, pitanje je bilo da li je država predvidela odgovarajuću krivičnu sankciju za kršenje prava nekog lica od strane drugog. Zaključak suda je veoma sličan onom u slučaju *A protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, jer tvrdi da postojeći krivični zakon nije dovoljan da obezbedi uspešno gonjenje onih koji zlostavljaju dete. Slično tome, u slučaju *M.C. protiv Bugarske*²³, Sud je našao da je *de facto* zahtev da je postojao fizički otpor, da bi se donela presuda za silovanje, predstavljao kršenje prava podnosioca predstavke na osnovu članova 3 i 8. Mada zakon u slučaju *M.C.* nije bio primenjivan isključivo na slučaj silovanja dece, Sud je uzeo u obzir činjenicu da je podnosilac predstavke bio maloletna osoba, pa stoga dete u skladu sa definicijom člana 1 Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima dece (CRC)²⁴. Izgleda da postoji težnja ka jačanju kaznenog prava u odnosu na zaštitu deteta.

Međutim, ova tendencija da Sud prizna pozitivne obaveze da bi omogućio adekvatan odgovor kaznenog prava daje povod za izražavanje zabrinutosti. Pitea, komentarišući odluku o *M.C.*, iskazao je zabrinutost da ova tendencija polaže previše vere u kazneno pravo kao glavni lek protiv kršenja ljudskih prava, uz rizik da će države zanemarivati druge

16 Navedeno u br. 1, paragraf 148

17 Vidi Mowbray, *The Development of Positive Obligations under the European Convention on Human Rights by the European Court of Human Rights* (Oxford: Hart, 2004)

18 Isto, 4

19 "Employment and Discrimination: Treatment of Unpaid Household Servant", (2005) *European Human Rights Law Review*, 660 do 664

20 McBride, "Protecting Life: A Positive Obligation to Help" (1999) 24 *European Law Review*, Supplement Human Rights Survey 43

21 1998-IV 2629; (1999) 27 EHRR 611

22 Mowbray, navedeno u br. 17, delovi 2 i 3

23 2003-XII 1; (2005) 40 EHRR 20

24 1577 UNTS 3

obaveze prema žrtvama²⁵. Ova bojazan može biti zaista opravdana kad se ima u vidu da Sud nesporno nerado zasniva obaveze država na obezbeđivanju kompenzacije žrtvama zloupotrebe ljudskih prava. Mada je Sud našao da postoji takva obaveza u slučaju *Osman protiv Ujedinjenog Kraljevstva*²⁶, napustio je takav stav u potonjim slučajevima, naročito u slučaju *Z. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*²⁷, u vezi sa propuštanjem lokalnih vlasti da izvuku decu iz jedne situacije u kojoj se radilo o zlostavljanju. U slučaju *August protiv Ujedinjenog Kraljevstva*²⁸, Sud je odbacio kao očigledno loše zasnovanu predstavku koju je podneo podnosilac koji se kao dete bavio prostitucijom, u kojoj je tvrdio da su njegova prava prekršena u odnosu na član 8 ECHR jer nije mogao da ostvari kompenzaciju kao žrtva krivičnog dela, jer se smatralo da je osuđivanje osobe koja ga je zlostavljala dovoljan odgovor na zlostavljanje. Ovo može, u izvesnoj meri, da odrazi sklonost Suda da traži pozitivne obaveze koje proističu iz člana 3 pre nego iz člana 8²⁹. Ipak, u slučaju *Z. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Sud je ipak prepoznao pozitivnu obavezu države da izvuče decu iz situacija u kojima se radilo o zlostavljanju.

Stoga u pogledu trgovine decom kao radnom snagom stav Suda prema pozitivnim obavezama, kao što je to u članu 4, izgleda kao da neće otići dalje od obaveze da se ima čvrst krivični zakon sa odgovarajućim krivičnim delima i adekvatnim sankcijama. Međutim, potrebe takve dece sežu mnogo dalje, kao što činjenice u slučaju Siliadin pokazuju. Potrebno je da se njihov imigrantski status reguliše. Normalno je da bi deportacija takvog deteta značila kršenje Konvencije ukoliko

25 Pitea, "Rape as a Human Rights Violation and a Criminal Offence: The European Court's Judgment in *M.C. v Bulgaria*", (2005) 3 *Journal of International Criminal Justice* 447

26 1998-VIII 3124; (2000) 29 EHRR 245

27 2001-V 1; (2002) 34 EHRR 3

28 (2003) 36 EHRR CD 115

29 Miles, "Human Rights and Child Protection", (2001) 13 *Child and Family Law Quarterly* 431

bi to podrazumevalo vraćanje u mesto gde bi verovatno bilo izloženo postupanju koje je u suprotnosti sa članom 3³⁰ ili gde bi bilo odvojeno od porodice³¹. Njima su takođe potrebne mere rehabilitacije kao što su obezbeđivanje smeštaja i obrazovanja. Pozitivne obaveze koje proističu iz člana 4 u odnosu na trgovinu dečjom radnom snagom mogu biti veoma ekstenzivne ako bi odredbe konvencija UN i Saveta Evrope o trgovini ljudima bile korišćene kao vodiči za njihovo tumačenje.

B. Definisane kategorije prinudnog rada, ropstva i služenja

Član 4 zabranjuje tri kategorije rada: ropstvo, ropski položaj i prinudni rad. Ovi pojmovi nisu definisani u ovom tekstu a, kao što je već naznačeno, postoji vrlo malo sudske prakse u kojoj se čak i samo pominje član 4. Ne čudi što je Sud koristio druge međunarodne instrumente koji su se odnosili na ropstvo i sličnu praksu da bi razradio definiciju. To je oblast u kojoj ima malo domaćih zakona koji regulišu to pitanje u zemljama pri Savetu Evrope³², mada ima osnova da ih bude više, koji su posvetili odgovarajuću pažnju ratifikaciji glavnih ugovora po ovom pitanju. Sud se posebno oslonio na Konvenciju MOR-a o prinudnom radu koja koristi sličan jezik kao što je u članu 4, ali mu prethodi. Korpus tumačenja MOR-a je veliki i sadrži neke veoma važne nedavna saopštenja, naročito izveštaj Istražne komisije o prinudnom radu u Burmi/Mijanmar³³. Konvencija o prinudnom

30 *Chahal protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1996-V 1831; (1997) 23 EHRR 413

31 *Berrehab protiv Holandije*, A 138 (1998) 11 EHRR 322

32 Vidi navedeno u br. 1, paragraf 49, a poziva se na Preporuku Parlamentarne skupštine Saveta Evrope, žaleći zbog manjkavosti krivičnih zakona u zemljama članicama u odnosu na ropski položaj u kućnim uslovima

33 MOR, Prinudni rad u Mijanmaru (Burma), Izveštaj Istražne komisije imenovane na osnovu člana 26 Ustava MOR-a radi praćenja postupanja Mijanmara u skladu sa Konvencijom o prinudnom radu, 1930 (br. 29) *Official Bulletin*, vol. LXXXI (Geneva: ILO, 1998), Se-

radu je jedna od ključnih konvencija MOR-a, koja je 1998. godine inkorporirana u Deklaraciju o osnovnim principima i pravu na rad³⁴. Kao deo praćenja Deklaracije, MOR svake četvrte godine priprema globalan izveštaj o prinudnom radu, a poslednji je bio 2005³⁵.

Ipak, donekle je za žaljenje što se Sud nije oslonio i na još noviju Konvenciju MOR-a iz 1999. godine o najgorim oblicima rada dece³⁶. Mada ova poslednja konvencija ne sadrži detaljne definicije prinudnog rada, ona ipak sadrži primere pakse nalik ropstvu uključujući trgovinu ljudima i dužničko ropstvo. Podnositeljka predstavke je isticala da okolnosti njenog slučaja uključuju i elemenat dužničkog ropstva, jer se od nje očekivalo da radi za gospođu D. da bi tako otplatila avionsku kartu do Francuske³⁷. Sud se, ipak, nekoliko puta pozivao na CRC (Konvencija o građanskim pravima).

Sud je našao, kao što je navedeno, da je podnositeljka predstavke bila izložena i prinudnom radu i ropskom položaju, mada ne i ropstvu. Način na koji je član 4 formulisan ukazuje na to da postoje tri različita koncepta. To je samo donekle tačno. Mada je Sud, sledeći Konvenciju o ropstvu iz 1927. godine³⁸, identifikovao posedovanje kao ključni element ropstva, ovaj uslov nije se uvek striktno primenjivao u smislu zakonite svojine, na koju se Sud pozivao³⁹. Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju u slučaju *Kunarac*⁴⁰ tvrdio je da je svojina osnovni element ropstva, ali da je našao da je ropstvo uspostavljeno u okolnostima koje se lako mogu opisati kao

kontrola, pre nego svojina. Sud u Strazburu je stoga zadržao klasičnu distinkciju između ropstva i prinudnog rada, dozvoljavajući da koncept ropskog položaja popuni prazninu između ta dva. U kontekstu ovog slučaja, korišćenje striktno definicije ropstva nije predstavljalo nikakvu teškoću. Međutim, nije teško zamisliti slučaj u kojem činjenice ne moraju biti tako jasne i u kojem može doći do nepotrebne rasprave o domenu koncepta ropstva, moguće u slučaju u kojem podnositelj predstavke nastoji da izbegne deportaciju na temelju toga što bi ona vodila povratku u ropstvo.

5. Zaključak

Siliadin protiv Francuske pred zemlje članice Saveta Evrope postavlja izazov da donesu jasnije i efikasnije zakone kojima će trgovinu ljudima radi prinudnog rada sankcionisati kao kriminal. Uprkos činjenici da je samo jedna zemlja članica do sada ratifikovala novu konvenciju Saveta Evrope o trgovini ljudima. Od njih će se očekivati, radi ispunjavanja pozitivne obaveze na osnovu člana 4, da uvedu jasna i adekvatna krivična dela u odnosu na praksu prinudnog rada, ropstva i ropskog položaja i da odrede odgovarajuće kazne, naročito kada su deca u pitanju. U dužem periodu, sa boljim razumevanjem fenomena trgovine decom, mogu se uvesti i pozitivne obaveze koje će se odnositi na zaštitu i rehabilitaciju takve dece. Bar za sada za države će biti značajno i to da makar u praksi primenjuju razliku između tri tipa prakse iz člana 4. Međutim, ove razlike bi mogle da postanu prepreka zaštitu ljudskih prava u budućim slučajevima.

ries B

34 6 IHRR 285 (1999)

35 MOR, Izveštaj generalnog direktora: Globalni savez protiv prinudnog rada (Ženeva: MOR 2005)

36 MOR br. C 182; 2133 UNTS 163

37 Navedeno u br. 1, paragraf 92

38 60 LNTS 1414

39 Navedeno u br. 1, paragraf 122

40 *Kunarac* i ostali, presuda, ICTY Sudsko veće III, IT-96-23-T i IT-96-23/1-T (2001)

Na poprištu Samita

Vesna Jovanović
analitičar

Posle blokade institucionalnih reformi i depresije izazvane odbijanjem predloga ustava, lideri EU su ponovo uspeli da postignu kompromis: do kraja godine biće preciziran tekst konstitutivnog ugovora koji bi trebalo da omogući veću efikasnost i više zajedništva

Skup lidera Evropske unije, 21. i 22. juna 2007. godine u Briselu, jedna je od onih bitaka posle koje svi tvrde da su pobedili. Kada je „kraljica samita“, kako novinari nazivaju nemačku kancelarku Angelu Merkel, u pet sati izjutra izašla pred kamere da saopšti da je sporazum postignut, svima je bilo jasno da se 2005. godine usposteni mehanizam reformi institucija EU - pokrenuo.

Šok, evroskepticizam i depresija koji su zavladao posle kraha nacrtu evropskog ustava na referendumima u Francuskoj i Holandiji blokirali su institucionalne reforme i prilično uzdrmali duh zajedništva. Bile su potrebne dve godine da se stvar pokrene sa mrtve tačke.

Iako dugo i pažljivo pripreman, i ovaj samit je doneo dosta dramatike, neočekivanih obrta, javnih ucena i osuda i za evropske prilike – političke korektnosti – pomalo zaboravljenih formulacija, izjava i podsećanja. Malo, sporo i uz škripu, tek, složeni

mehanizam institucionalnih reformi konačno je pokrenut.

„Mogućnost za postizanje kompromisa bila je napregnuta do krajnjih granica, ali smo ipak uspeli, tako da smo veoma, veoma zadovoljni što smo to postigli,“ rekla je kancelarka Merkel.

Ugovor

Čime je gospođa Merkel tako zadovoljna?

- Umesto ustava, koji na referendumima u Francuskoj i Holandiji nije prošao, zemlje članice su se obavezale da će do kraja 2007. godine pristupiti zaključivanju konstitutivnog ugovora;
- ugovorom će biti ustanovljeni novi organi Unije i novi efikasniji mehanizmi odlučivanja;
- uvodi se funkcija izabranog predsednika Evropskog saveta sa mandatom od dve i po godine (umesto sadašnjeg šestomesečnog kružnog sistema);
- uvodi se funkcija visokog predstavnika za spoljnu politiku;
- Evropski savet se smanjuje sa 27 na 17 članova;
- budućim ugovorom biće ustanovljen i novi mehanizam odlučivanja u Evropskom savetu („vladi“ EU);
- zemlje članice će potpisati klauzulu o zajedničkoj odbrani ako je jedna članica napadnuta;

- usklađivanje pravnih sistema zemalja članica sa osnovama postojeće Povelje o ljudskim pravima (izuzev Velike Britanije);
- promena u načinu glasanja s tim da će se postojeći primenjivati do 2014. godine (izuzev Poljske gde će ostati do 2017. godine);
- nacionalni parlamenti će imati pravo da vrate predloge Evropske komisije ukoliko oni narušavaju interese građana;
- otvara se mogućnost daljeg proširenja Unije čiji je broj članova bio limitiran na 27 država, ali se pooštavaju uslovi pridruživanja.

Precizan sadržaj „pojednostavljenog ugovora“ umesto „propalog ustava“ počeo da se piše već 23. jula na Međuvladinoj konferenciji (telo sastavljeno od političara i eksperata), a nacrt novog sporazuma bi trebalo da bude ratifikovan u parlamentima zemalja članica do 2009. godine.

Prolaz

Šta je suštinski novo u prihvaćenim rešenjima?

Po mnogima, ključna stvar koja je sačuvana iz nacrta ustava je smanjenje broja odluka koje moraju biti donete na osnovu konsenzusa u korist većinskog glasanja.

Iako ni do sada sve odluke nisu donošene isključivo konsenzusom, sada će spisak tema o kojima se odlučuje većinom glasova biti znatno duži. Tačnije, biće značajno skraćena lista tema o kojima će i dalje biti potrebna saglasnost svih članica. To donekle smanjuje i pravo veta pojedinih zemalja, ali veto kao mogućnost blokiranja odluke većine ostaje u slučaju najznačajnijih odluka spoljne politike, kao i kod mogućnosti uvođenja novih „unijskih“ poreza. Ovim pomakom konačno je i formalno priznata loša strana veta koja se ogledala u njegovoj zloupotrebi, ucenama, kao i u insistiranju na konsenzusu

kao vrhunskom principu demokratije i kada je bilo potpuno jasno da se on pretvara u svoju suprotnost i predmet nagodbe.

Takozvani „demokratski deficit“, koji se ogledao u većoj snazi komisije u odnosu na parlament, polako se pomera u korist parlamentarne skupštine. Ugovor će limitirati spisak tema o kojima će samostalno moći da odlučuju briselski komesari, ali i nacionalne birokratske mašinerije (vlade). Prema novom ugovoru više će se pitati Evropski parlament i nacionalne skupštine. Konkretan potez u tom pravcu je i smanjivanje broja komesara sa sadašnjih 27 na 17, što znači da ubuduće neće sve zemlje članice automatski imati i „svog“ komesara u „evropskoj vladi“.

Titula visokog predstavnika za spoljnu politiku nastala je kao odgovor na žilavo odbijanje uvođenja funkcije ministra inostranih poslova Unije. Nova pozicija je spoj sadašnjeg visokog predstavnika za spoljnu i bezbednosnu politiku (Havijer Solana) i komesara za spoljne odnose (Benita Valdner). Novovisoki predstavnik (najverovatnije Solana) istovremeno će biti i potpredsednik Evropske komisije i predsedavaće Savetom ministara spoljnih poslova. Analitičari smatraju da ova funkcija ide u korist jedinstvenijeg nastupa (i uloge) Unije u međunarodnim okvirima.

Rampa

Ako se analiziraju predlozi koji nisu prošli, ni taj spisak nije kratak.

Reformisana EU neće imati himnu i zastavu jer je procenjeno da se pitanje o konstitutivnim simbolima Unije odloži za neku drugu priliku. Generalno, za druga vremena su ostavljena i pitanja o slobodnom tržišnom takmičenju.

U najboljem evropskom maniru, pojedine države su imale i specijalne porudžbine, odnosno zahteve za posebnim statusom u odnosu na novi ugovor.

Tako, za Veliku Britaniju neće važiti Povelja o fundamentalnim pravima koja je činila

sastavni deo odbačenog ustava, ali i novog ugovora. Britanci su, takođe, insistirali da se izbace odredbe koje dovode u pitanje suverenitet zemalja članica u oblasti krivičnog prava, ali i dalje isključive nadležnosti Londona u oblastima koje se tiču policije i imigracione politike.

Francuzi su „izboksovali“ (uz podršku Britanije) da se iz teksta izbace formulacije o slobodnom tržištu, koncentraciji i državnom protekcionizmu, koje su ocenjene kao „protivrečne“, suprotne principima liberalnog tržišta i neograničene konkurencije.

Holandija je uspjela da nametne princip uvrštavanja „kopenhagenskih kriterijuma“ kao obavezan deo ugovora, ubuduće i formalno neizbežan prilikom prijema novih članica u EU. Time je otklonjena blokada na proširenje Unije (što će naročito obradovati Hrvatsku čiji se ulazak očekuje 2009. godine). Unošenje kopenhagenskih kriterijuma neposredno u tekst ugovora, prema prvim procenama otežaće položaj sadašnjih i budućih kandidata i staviće ih pred veće zahteve.

Posmatrači su predstavnike 27 prisutnih država članica uslovno podelili na četiri grupe: u prvoj su bili „kočničari“ (Velika Britanija, Poljska i Češka), u drugoj „egoisti“ (Francuska i Holandija su insistirale da ugovor što manje podseća na ustav) u trećoj „evroentuzijasti“ (Nemačka, Italija, Španija, Portugal, Austrija, Luksemburg su se trudili da što više elemenata iz neprihvaćenog ustava ubace u novi ugovor). Četvrtu grupu činili su „posmatrači“ koji su čekali da vide kuda vetar duva, a sačinjavali su je Bugarska, Rumunija, Mađarska, Malta, Kipar, Slovenija, skandinavске zemlje i pribaltičke republike.

„Biće da je to tajna formula Unije: i kada se ništa ne miče, većina se trudi da stvori sliku kose koja leprša na vetru dok jurimo u budućnost“, zajedljivo primećuju britanski komentatori.

Udar

Rasprava koja je trajala više od trideset sati ticala se predloženih mehanizama većinskog odlučivanja takozvanom dvostrukom većinom. Ključ „dvostruke većine“ preuzet je iz predloga propalog ustava i podrazumeva da će „odluka biti doneta ako za nju glasaju predstavnici većine zemalja članica (bez obzira na broj stanovnika) uz uslov da je istovremeno podrže zemlje koje imaju bar 65 odsto stanovništva Unije (55 odsto članica, 65 odsto stanovništva).

Još u vreme kada je predložen, ovaj sistem je bio kritikovan od strane manjih zemalja, jer je nametao da za svaki svoj predlog moraju obezbediti podršku neke od najmnogoljudnijih država Unije. To je opet „velikima“ obezbeđivalo kontrolu odlučivanja i sprečavalo mogućnost „udruživanja liliptanaca“ i izglasavanja odluka koje ne odgovaraju moćnima.

Ali ovoga juna u Briselu problem se nije sveo samo na predloženi (i na kraju i prihvaćeni) sistem odlučivanja, već je sve iznenadio način na koji je on kritikovan. Udar je stigao iz Varšave u vidu blizanaca Leha i Jaroslava Kačinski, predsednika i premijera Poljske. Leh Kačinski - Jaroslav je ostao u Varšavi - praćen specijalnim timom matematičara dovedenih iz Poljske, osporio je princip „dvostruke većine“ i predložio „kvadratni koren brojnosti“. U slučaju Poljske, to bi značilo da se pri pravljenju ključa o zastupljenosti u institucijama Unije u obzir uzmu sve poljske žrtve u Drugom svetskom ratu kao demografski deficit na osnovu nerođenih Poljaka. Po toj računici, Poljska bi sada imala 66 miliona stanovnika (umesto 38 miliona koliko ih ima), pa bi i u telima i organima EU morala da ima predstavnika u skladu sa hipotetičkim brojem.

Braća Kačinski su zatražili da se prostor za Poljsku načini tako što će se oduzeti glasovi najjačoj i najmnogoljudnijoj Nemačkoj. Zašto Nemcima? Zato što su oni krivi za

Drugi svetski rat i neposredno odgovorni za smrt poljskih državljana.

Jaroslav Kačinski se tu nije zaustavio. Premijer je današnju Nemačku uporedio sa onom iz vremena Vajmarske republike i upozorio na „avet povampirenog germanizma“.

„Nešto rđavo se događa u Nemačkoj. Kao i minulih dana, kada se većina Evropljana bojala da progovori, tako je i danas. Kao premijer Poljske govorim nemačkim vlastima i upozoravam vas: ne tolerišite te stvari... To će odvesti u najgore, u nesreću koja bi mogla povrediti Evropu, ali će povrediti i Nemačku,“ rekao je Jaroslav Kačinski.

Ovu neočekivanu tiradu pratila je pretnja da će poljska delegacija napustiti samit, što bi značilo da neće biti konsenzusa i da nemački predlozi najznačajnijih elemenata budućeg konstitutivnog ugovora EU neće imati podršku svih zemalja članica.

Gospođa Merkel je uzvratila kancelarski: „Spremni smo da idemo dalje bez Varšave. Predložiću da samit nastavi da radi i odlučuje bez predstavnika Poljske.“

To je navelo Češku i Litvaniju da pruže podršku Poljskoj, dok je novi francuski predsednik Nikola Sarkozy preuzeo ulogu posrednika „i portparola gospođe Merkel“ kako je sam izjavio. Sarkozy je uspeo da izdejstvuje kompromis koji je bar pred kamerama zadovoljio obe strane. Poljski predsednik Leh Kačinski je prihvatio odloženu primenu novog sistema glasanja od 2017. godine i izjavio da su zahtevi njegove zemlje zadovoljeni (po staroj formuli Poljaci imaju 27 glasova, a Nemci kojih ima 82 miliona, 29 glasova).

„Ovo je naš uspeh, to je bio predmet najžešćih rasprava na samitu“ rekao je poljski predsednik.

Iza kompromisa

Analitičari ističu da je Varšava unapred znala da njen zahtev za promenom sistema odlučivanja neće proći. Takođe je više nego

izvesno da desetogodišnje odlaganje novog načina donošenja odluka u odnosu na Poljsku neće promeniti njenu demografsku sliku: 2017. godine Poljaka neće biti više nego danas, biće ih manje.

Zašto je onda Varšava tako oštro napala nemački predlog novog ugovora? Da li se sve može svesti na ekstremnost poljskih blizanaca ili je problem ozbiljniji, a kriza dublja?

Prema prvim analizama, rasep i sukob unutar Unije i dalje ide po linijama poznatih raselina – sudara „starih“ i „novih“ članova, odbrane privilegija i monopolskog odnosa i protivljenje sve očitijoj strategiji Evrope u dve brzine čiji su najveći zagovornici Francuska, Britanija i Holandija. Dolazeće sile, predvođene Španijom, pokušavaju da otkinu deo kontrolnog paketa vlasti i tu se opet sudaraju sa Britanijom i Francuskom. Kako ova napetost traje već duže vreme, uz to je i pojačana prijemom novih članova, neko je primetio da se u međuvremenu najbolje snašla Nemačka, šireći svoj uticaj na područje centralne i istočne Evrope. Upravo dobro znajući na šta je Nemačka najosetljivija, Poljska je Berlin optužila za hegemonizam i ponovo stvaranje „onoga“. Na stranu što je baš Nemačka najzaslužnija za prijem Varšave u EU, za obezbeđivanje svih vrsta pomoći, kao i ekonomsku podršku mladoj poljskoj demokratiji.

Očigledno je da su stari refleksi i dalje moćni i da svako pominjanje Nemačke u određenom kontekstu izaziva gotovo potpuno predvidljive reakcije. Možda je dobro za Berlin što iza ovih napada stoje „poljski blizanci“ koje i u vlastitoj zemlji optužuju za ksenofobiju, ekstremnost, isključivost i politički primitivizam. Bez obzira na distanciranje, Britanci i Francuzi nisu preterano gadljivi na poljske primedbe: tako se slabi nemački aktivizam ka približavanju Unije onome što se označava „superdržavom“, a da sami ne budu okrivljeni za miniranje zajedništva.

Dodatni deo formule je i neskrivena podrška koju Varšava uživa od prijatelja s one strane Atlantika. Cinici primećuju kako su u nekim elementima bliskosti u odnosu na Sjedinjene Države, Poljaci pretekli i Britance. Izvesno je da će se posebne veze još jedne od članica sa Vašingtonom odraziti na količinu i kvalitet evropskog zajedništva.

Kako god bilo, Angela Merkel, nemačka kancelarka, uspela je da evropskom projektu udahne novi optimizam, tako splasnuo posle propasti nacrtu ustava.

Uredba visokog rizika

Veljko Racković

Odeljenje za evropske integracije Skupštine Srbije

REACH regulation ili Uredbu o registraciji, analizi i izdavanju atesta za hemikalije neki smatraju jednim od najkontroverznijih i najsloženijih pravnih akata u istoriji Evrope. Zašto

Uredba o registraciji, analizi i izdavanju atestaza hemikalije – REACH regulation smatra se jednim od najvažnijih pravnih akata Evropske unije donetih u poslednjih dvadeset godina. Prema rečima Gintera Verhojgena, evropskog komesara za privredu, REACH je možda najkontroverzniji i najkompleksniji pravni akt u istoriji Evrope.

Ovom uredbom se značajno modernizuje evropsko zakonodavstvo u referentnoj oblasti i njome se uspostavlja integrisani sistem registracije, analiziranja i izdavanja atesta za hemikalije u EU.

Na osnovu Uredbe proizvođači i uvoznici hemikalija su dužni da dokažu da li su hemikalije koje proizvode, odnosno uvoze bezbedne za životnu sredinu i zdravlje ljudi. Uredbom je, takođe, predviđeno da se hemikalije opasne po ljudsko zdravlje i životnu sredinu zamene bezopasnim i na taj način direktno i indirektno stimulišu naučna istraživanja u toj oblasti.

Uredba je stupila na snagu 1. juna 2007. godine i njome se predviđa da sve hemikalije u količini od jedne tone koje se uvoze ili

proizvode u nekoj od zemalja EU moraju biti podvrgnute testiranju i analizi, tj. mora se utvrditi da nisu štetne po ljudsko zdravlje. Po dobijanju atesta, one se registruju u Evropskoj hemijskoj agenciji čije je sedište u Helsinkiju.

Trenutno se u prometu nalaze hiljade hemijskih supstanci čiji uticaj na ljudsko zdravlje i životnu sredinu nije ispitan. Nadležni organi su testirali samo one za koje su mislili da nose povećani rizik po ljudsko zdravlje. Do 1981. godine, na tržištu se našlo oko 100.000 hemikalija za koje nije bilo predviđeno strogo testiranje. Od 1993. godine samo je 140 hemikalija svrstano u kategoriju hemikalija opasnih po ljudsko zdravlje, a testiranjem je obuhvaćen samo manji broj.

Supstance visokog rizika

Uredbom se definišu hemikalije visokog rizika.

To su hemikalije koje:

- izazivaju rak, mutacije ili na neki način utiču na reproduktivne funkcije organizma,
- se akumuliraju u telu i potrebno je duže vreme da bi se razgradile i uništile,
- utiču na životnu okolinu i na ljude izazivajući hormonske poremećaje.

Prema procenama Komisije, oko 1.500 hemijskih supstanci mogu se svrstati u ovu kategoriju.

Prema novoj uredbi, hemikalije visokog rizika će moći da se koriste samo ako dobiju atest Evropske hemijske agencije. Atest će biti dodeljen ako su ispunjeni svi uslovi i periodično se obnavlja, čime se na posredan način stimulišu kompanije da traže alternativna rešenja.

Međutim, Uredbom su predviđeni i izuzeci. Ona se ne primenjuje na radioaktivne supstance, hemikalije koje su podvrgnute carinskoj kontroli a koje se privremeno skladište i nalaze se samo u tranzitu ili u režimu reeksporta i na otpad koji ne potpada pod definiciju hemijskih supstanci iz člana 3. Uredbe. Izuzeci su mogući i kada su odbrana i bezbednost države članice dovedene u pitanje.

Stimulisanje istraživanja

Dosadašnji propisi su obavezivali preduzeća i ustanove da testiraju hemijske supstance čak i ako se radilo o količini od 10 kg, s tim što se ta obaveza nije odnosila na 100.000 starih hemijskih supstanci koje se nalaze na tržištu od pre 1981. godine. Tako se pribegavalo, kao jeftinijem i jednostavnijem rešenju, korišćenju starih neispitanih hemikalija umesto da se razvijaju i istražuju nove. Od 1981. godine samo 3.000 novih hemikalija je proizvedeno i testirano.

Uredba predviđa obavezno testiranje „starih hemikalija“. To znači da naučna istraživanja postaju neizbežna. Hemikalije proizvedene ili uvezene u količini ispod jedne metrične tone se isključuju iz testiranja, dok one koje bi se koristile u istraživačke svrhe neće morati da se registruju u roku od deset godina. Registracija po novom sistemu predviđenom Uredbom će biti lakša i jeftinija nego prethodna registracija.

Oko 30.000 hemijskih supstanci će morati da bude registrovano u narednih jedanaest godina. Evropska komisija predlaže registraciju u fazama, s tim što će supstance koje nose veći rizik po zdravlje i one koji se u najvećoj meri koriste biti prve registrovane.

Za i protiv

Cilj Uredbe je zaštita zdravlja i životne okoline i to će se, kako sada izgleda, na duži rok u nekoj razumnoj meri i postići ali, s druge strane, Uredba može neposredno da nanese dosta štete privredama zemalja članica EU, posebno hemijskoj industriji. Napori za pronalaženje pravog balansa traju već nekoliko godina. S jedne strane, ukazuje se na negativne posledice situacije koju smo imali do sada, kada nije bilo REACH uredbe: povećan broj obolelih od malignih bolesti, genetskih poremećaja, zagađena životna sredina. Najveći pobornici Uredbe su grupe za zaštitu životne sredine i radnički sindikati. Prema njihovim tvrdnjama, jedna od tri bolesti dijagnostikovane među građanima EU je posledica izlaganja štetnim hemikalijama. S druge strane, hemijska industrija EU je njen najglasniji protivnik. Argumenti protiv Uredbe su isključivo ekonomskog karaktera. Hemijska industrija EU je proizvođač 31% svih hemijskih supstanci proizvedenih u svetu i upošljava 1,7 miliona ljudi. Milioni koji rade u industriji automobila i tekstilnoj industriji su takođe direktno upućeni na hemijsku industriju. Stupanjem na snagu ove uredbe neminovno će doći do zatvaranja fabrika koje proizvode ili koriste hemikalije koje neće moći da budu registrovane, a to će za posledicu naravno imati povećanje nezaposlenosti, povećane troškove proizvodnje i premeštanje određenih proizvodnih kapaciteta iz Evrope u delove sveta gde je zakonodavstvo manje rigorozno po tom pitanju.

Protivnici Uredbe tvrde da će se, stupanjem na snagu ovog pravnog akta, značajno povećati broj ispitivanja na životinjama. Međutim, svaki predlog da se izvrši testiranje na životinji će biti podrobno ispitan, a dupliranje ispitivanja je zabranjeno. Kompanije će biti obavezne da razmenjuju podatke o testiranjima koja su izvršena.

Zahvaljujući amandmanima koje su podnele neke nevladine organizacije, uvedena

je takozvana obavezna razmena podataka među preduzećima i ustanovama. Ranije su kompanije proizvođači hemikalija same sprovodile ispitivanja na životinjama i te podatke ljubomorno čuvala. Drugim rečima, stotinu različitih kompanija je vršilo na stotine manje-više istih ispitivanja u vezi sa jednom te istom hemikalijom. Uredbom je predviđena obavezna razmena podataka, sve s ciljem smanjivanja testiranja na životinjama.

Troškovi Uredbe

Evropska komisija procenjuje da će REACH uredba koštati Evropsku uniju oko 3,5 milijarde evra za period od jedanaest godina. Druge procene idu do magične cifre od 12,8 milijardi evra. Sve u svemu, svaki građanin Evropske unije neće morati godišnje da odvoji više od 2 evra zbog ove uredbe, a za hemijsku industriju ove brojke predstavljaju 0.02% njene godišnje prodaje.

Komisija pak procenjuje da će se zahvaljujući Uredbi uštedeti 54 milijarde evra u roku od 30 godina budući da će se smanjiti broj obolelih od navedenih bolesti.

Analize obavljene u SAD predviđaju da će se Uredbom u značajnoj meri onemogućiti pristup kompanija iz SAD tržištu Evropske unije, što će za posledicu imati značajne sporove unutar Svetske trgovinske organizacije. Međutim, iako se oštro protive ovom rešenju, nisu ni američki zakonodavci ostali ravnodušni kada je u pitanju zdravlje njihovih građana. Američka država Kalifornija radi na svojoj verziji REACH uredbe. Senator Frenk Lautenberg je okupio tim stručnjaka koji rade na izradi zakona koji bi bio američka verzija REACH uredbe.

Izneverena očekivanja

Ekološki pokreti su se iskreno nadali u početku da će ova uredba voditi izbacivanju iz upotrebe velikog broja hemijskih supstanci visokog rizika, međutim, sada su mišljenja da velike hemijske kompanije u dogovoru sa

nadležnim institucijama mogu da za određene hemijske supstance nabave dozvolu ako vrše „adekvatnu kontrolu“. Oni strahuju da će se velike hemijske kompanije fokusirati pre na adekvatno kontrolisanje hemijskih supstanci visokog rizika nego na istraživanja. Prema Uredbi, kompanije čak nemaju ni obavezu da pređu na korišćenje manje rizične hemijske supstance, već se Uredbom samo uspostavljaju opšti principi.

REACH se primenjuje samo na hemijske supstance koje su proizvedene ili uvezene u EU. Uredba se ne primenjuje na upotrebu hemijskih supstanci u gotovim proizvodima, pa može da se desi da se uvezu kozmetički proizvodi ili elektronski uređaji koji sadrže hemijske supstance koje ne bi mogle da se registruju po kriterijumima propisanim u Uredbi.

Podsetimo se slučaja čuvenog pesticida DDT i polihlorobifenila PCB. DDT, organohlorni pesticid, u vreme kada je bio otkriven smatran je za čudo nauke. Naučnik Pol Miler, zaslužan za njegovo postojanje, dobio je čak i Nobelovu nagradu. Već šezdesetih godina dvadesetog veka otkriveno je da je taj pesticid doveo skoro do istrebljenja nekih vrsta ptica kao što su smeđi pelikan i sivi soko. On je, takođe, jedan od izazivača prevremenih porođaja i poremećaja težine kod novorođenčadi.

PCB (polihlorobifenili) otkriveni dvadesetih godina prošlog veka su se pokazali kao visokokancerogeni i odgovorni za imunološke bolesti. Međutim, iako zabranjeni, oni se još nalaze u strujnim transformatorima i u građevinskom materijalu.

Pronalazači ovih hemijskih supstanci nisu mogli ni da sanjaju kakve će negativne posledice imati njihovi pronalasci. Sada je na nama da ne ponovimo njihove greške. Evropski zakonodavci su već načinili prvi korak.

Mali i srednji dŹinovi

Mr Aleksandra Jovanović

Odeljenje za evropske integracije Skupštine Srbije

Gotovo da niko nema dilemu da li su mala i srednja preduzeća ta koja bi trebalo da obezbede stabilan i dinamičan razvoj privrede EU. Ali šta je potrebno da bi se obezbedio rast malih i srednjih preduzeća

Ekonomske restrukturiranje i realokacija finansijskih, prirodnih i ljudskih resursa obeležili su poslednje decenije svetske ekonomije. U fokusu ovakvog ekonomskog razvoja nalaze se razvoj i povećanje broja malih i srednjih preduzeća (MSP). Alokacija resursa u okviru privatnog sektora, kroz razvoj MSP, pokazala se kao veoma efikasna u svim razvijenim zemljama zapadne Evrope, kao i zemljama Dalekog istoka.

Oživljavanje interesa za sektor MSP i razvoj adekvatnih mera podrške u zemljama Evropske unije datira još iz osamdesetih godina prošlog veka. Institucionalna podrška na promociji i podršci sektoru MSP u mnogim zemljama EU razvijana je ad hoc, što je rezultiralo pravom pometnjom i nekom vrstom džungle propisa. Ipak, veliki broj zemalja EU je dostigao značajan i dinamičan ekonomski rast koji se zasnivao upravo na malim i srednjim preduzećima. Sve ovo je navelo kreatore ekonomske politike EU da se ozbiljnije pozabave institucionalnom regulativom vezanom za sektor MSP.

Sa druge strane, preduzeća generišu održivi rast i nova radna mesta, a ne kreatori ekonomske politike. Ali ako su mala i srednja preduzeća ta koja treba da obezbede stabilan i dinamičan razvoj privrede koji je tako neophodan Evropskoj uniji, dobra ekonomska politika mora da obezbedi odgovarajuću poslovnu klimu za njih.

Statistika

Mala i srednja preduzeća (MSP) čine osnovu privrede Evropske unije. Prema podacima EUROSTAT-a iz 2005. godine, u 25 zemalja EU bilo je 23 miliona malih i srednjih preduzeća koja su obezbeđivala 75 miliona radnih mesta i činila 99% svih aktivnih privrednih subjekata na teritoriji EU. Slika postaje još jasnija ako se zna da mikro preduzeća koja zapošljavaju najviše devet radnika čine 91% ukupnog broja preduzeća u EU. Prosečno preduzeće u EU ima sedam zaposlenih, a na svakih 1.000 stanovnika Unije dolazi 41 malo i srednje preduzeće.

U pojedinim članicama Unije dominiraju mikro preduzeća (Italija, Grčka, Španija). Većinu mikro i MSP nekih članica EU čine preduzeća koja se bave tradicionalnim uslužnim delatnostima i zanatima karakterističnim za pojedine regije, dok u drugim zemljama prevladavaju MSP iz oblasti visokih tehnologija. Uprkos različitostima, evropska

mikro i mala i srednja preduzeća suočavaju se sa istim preprekama i izazovima.

Povelja o MSP

Zahvaljujući svom ekonomskom značaju, MSP su predmet specifičnih mera i politika Evropske komisije koje se primenjuju od 1995. godine naročito kroz implementaciju politike preduzetništva čiji su glavni ciljevi unapređenje poslovnog okruženja i razvoj MSP. Ovi ciljevi ugrađeni su u Evropsku povelju o malim preduzećima iz 2000. godine. Značaj ove povelje istaknut je na konferenciji u Mariboru 2002. godine čime je podstaknuta njena implementacija. Poveljom se pozivaju zemlje članice, ali i Komisija, da podrže razvoj sektora MSP kroz razvoj sledećih deset ključnih oblasti:

- obrazovanje i obuka u sferi preduzetništva,
- jeftinije i brže pokretanje poslovanja,
- bolje zakonodavstvo i regulativa,
- dostupnost profesionalne obuke,
- unapređenje pristupa internetu,
- korišćenje prednosti jedinstvenog tržišta,
- oporezivanje i finansijska politika,
- jačanje tehnološke baze MSP,
- korišćenje uspešnih e-biznis modela i razvoj najsavremenijih metoda podrške,
- ostvarivanje jače i efikasnije zastupljenosti interesa sektora MSP, kako na nivou pojedinačne članice, tako i na nivou EU.

Povelja je instrument podsticanja preduzetništva na lokalnom nivou, kao i poslovnog okruženja u celoj EU. Od 2002. godine nadgleda se njena primena u zemljama članicama, kao i u zemljama kandidatima za članstvo u EU. Prvi izveštaj u tom smislu prihvaćen je početkom 2003. godine. Njime se ističu područja u kojima je postignut napredak (preduzetničko obrazovanje, pojednostavljenje postupka i bolje zakonodavstvo), ali, isto tako, i područja u kojima je i dalje nužno ostvariti brzi napredak (dostupnost sredstava, inovacije i zastupanje interesa MSP).

Mnoge druge politike, kao što su regionalna politika, istraživanje i razvoj, profesionalna obuka i slično, takođe imaju za cilj podršku MSP u smislu unapređenja njihove konkurentnosti. Ove politike su deo šire strategije jačanja privrede EU inicirane Lisabonskom agendom iz marta 2000. godine. Sve navedene aktivnosti rezultirale su kreiranjem Akcionog plana za preduzetništvo koji je usvojen u februaru 2004. godine.

Nova definicija

Evropska komisija je 2003. godine usvojila novu definiciju malih i srednjih preduzeća koja je zamenila dotadašnju, iz 1996. godine. Ovo je bilo neophodno uzimajući u obzir novu situaciju u privredi, kao što je stopa inflacije i porast produktivnosti, kao i lekcije izvučene iz prethodnog perioda. Zajednička definicija MSP na nivou EU od ključne

Kriterijumi definisanja MSP od 1. januara 2005. godine

Kategorija preduzeća	Broj zaposlenih	Ukupan prihod	ili	Ukupan bilans
Srednje	<250	=50.000.000 € (1996: 40.000.000 €)		=43.000.000 € (1996: 27.000.000 €)
Malo	<50	=10.000.000 € (1996: 7.000.000 €)		=10.000.000 € (1996: 5.000.000 €)
Mikro	<10	=2.000.000 € (1996: nije bilo defin.)		=2.000.000 € (1996: nije bilo defin.)

je važnosti jer se ona koristi kao osnova za odluke u zakonodavstvu EU o državnoj pomoći i strukturnim fondovima. To znači da različite kategorije MSP (mikro, mala i srednja preduzeća) moraju biti definisane na način koji garantuje ekonomsku pravednost, preduzećima daje pravnu sigurnost, a pravnom sistemu pojedinačnih zemalja članica omogućuje laku primenu.

Prvi put definicija uključuje precizne finansijske indikatore i za mikro preduzeća. Prema novoj definiciji, potrebno je uzeti u obzir broj zaposlenih, ukupan prihod i ukupan bilans.

Nova definicija, takođe, ima za cilj da razjasni tipologiju preduzeća (razlikuju se tri kategorije: autonomna preduzeća, partnerska preduzeća i povezana preduzeća) i da ih uskladi sa Direktivom o konsolidovanim bilansima, a u cilju definisanja odnosa između različitih preduzeća. Preduzeće je samostalno ako je udeo partnera manji od 25% u kapitalu, a za partnerstvo je potrebno 25-50% spoljnog učesća.

Izaslanik i programi

Različitost instrumenata i metoda intervencije u sektoru MSP doveo je do uvođenja institucije tzv. izaslanika MSP u okviru Generalnog direktorata EU zaduženog za preduzeća i industriju. Ova funkcija ima za cilj da obezbedi bolju koordinaciju politika usmerenih na MSP, kao i da ubrza implementaciju interesa MSP u širu ekonomsku politiku EU. Delovanje izaslanika MSP je doprinelo razvoju „prijateljskog“ pristupa različitih programa i inicijativa Evropske unije. Izaslanik funkcioniše kao pravi i posvećeni ambasador za mali biznis u okviru Evropske komisije. U tom smislu identifikovano je deset oblasti na kojima je bilo potrebno posebno raditi u 2006. godini, među kojima se u prvi plan stavljaju zaštita i bezbednost na radu, zaštita potrošača, unapređivanje radnog zakonodavstva, kao i slobodan pristup tržištu.

Najveći program u smislu finansija za MSP je konstituisan od strukturnih fondova gde je svrstan najveći broj nacionalnih i regionalnih programa iz oblasti MSP i preduzetništva kofinansiran od strane Komisije. To je naročito izraženo na polju istraživanja i inovacija gde je velika pažnja posvećena sektoru MSP sa ciljem da se deo budžeta za ovu namenu alocira na projekte koji dolaze iz ovog sektora.

Mnogi drugi programi su dizajnirani tako da ili imaju jasan fokus na MSP ili ih u praksi najviše koriste MSP da bi unapredile svoje performanse i konkurentnost. To je bio slučaj u oblasti zaštite životne sredine, energetike, profesionalne obuke i internacionalizacije. U većini ovih programa, na nivou EU postignuto je unapređenje poslovanja MSP, osnažena je razmena znanja i iskustava, prekogranična saradnja i slično.

U mnogim sektorskim politikama EU implementirani su zahtevi i potrebe MSP, najviše zahvaljujući izaslaniku MSP, kao, na primer, u oblastima hemijske industrije, farmacije, informatičke tehnologije i komunikacija, turizma, mašinske i elektroindustrije.

Mreža info centara

Mreža Euro-info centara (EIC) namenjena je poslovnoj podršci, savetovanju i pomoći preduzećima sa teritorije Unije. To se posebno odnosi na informacije o zakonodavstvu EU i traženje poslovnih partnera u drugim zemljama. Mreža EIC se finansira kroz višegodišnji program za preduzeća i preduzetništvo, a sastoji se od preko 320 informativnih kancelarija na teritoriji EU, u zemljama EFTA, u zemljama kandidatima za članstvo u EU i u trećim zemljama. Najznačajniji korisnici usluga EIC su upravo mala i srednja preduzeća.

Dalji koraci...

U anketi sprovedenoj u sektoru MSP na teritoriji Evropske unije, najveći broj ispitanika je kao svoj prvi problem istakao nedostupnost adekvatnih informacija, sledi neadekvatna osposobljenost radne snage na tržištu rada, a tek na treće mesto dolazi dostupnost izvora finansiranja. U tom smislu, prema preporukama Evropske komisije trebalo bi preduzeti sledeće mere:

- istražiti najefikasnije načine podrške sektoru MSP,
- omogućiti učesće MSP u kreiranju različitih mera ekonomske politike, naročito kroz formiranje „help-deska“ nadležnih institucija, korišćenje povratnih informacija iz već implementiranih programa i projekata vezanih za sektor MSP i slično,
- omogućiti lakši pristup informacijama od značaja za poslovanje sektora MSP, posebno kroz mrežu Euro-info centara,
- unaprediti metode praćenja poslovanja MSP i statistiku vezanu za ovaj sektor kako bi se dobile prave informacije u pravo vreme i na osnovu njih kreirala najefikasnija rešenja.

Sasvim ostvarljiva utopija

Aleksandar M. Milanović
politikolog

Niko tačno ne može da definiše šta su „evropske vrednosti“, ali odustajanje od njih je nešto što se istog trenutka primeti, odmah vam nedostaju. To je kao sa vazduhom, ne vidimo ga, ali čim ga manje ima teže dišemo, kaže prof. dr Feliks Unger, predsednik Evropske akademije nauka i umetnosti

Kako bismo zamislili jednog pravog Evropljanina? Ukoliko nemate jasnu predstavu, možda bi dobar primer bio profesor dr Feliks Unger, predsednik Evropske akademije nauka i umetnosti.

Gospodin Unger, koji je krajem maja bio gost Beograda, tačnije SANU, neobična je kombinacija klasike i budućnosti – od stila oblačenja do načina na koji govori. Na trenutke je sklon poetskim slikama i pomalo romantičnim vizijama, pre svega Evrope, da bi se u trenutku pretvorio u osobu koja nudi vrlo praktična i naizgled nepodnošljivo jednostavna rešenja – kada govori o Kosovu i Metohiji. To objašnjava činjenicom da je kardiohirurg u kome se sučeljavaju simboli srca i hirurškog noža.

Profesor Unger je na čelu Evropske akademije nauka i umetnosti čije je sedište u Salzburgu, institucije koja broji više od 1.300 probranih članova, među kojima je i

petnaest dobitnika Nobelove nagrada. Čast da budu izabrani u Evropsku akademiju do sada je imalo deset uglednika iz Srbije.

Profesor Feliks Unger održao je predavanje na temu „Evropske perspektive Srbije“, a potom je odgovarao na pitanja prisutnih. Tekst koji objavljujemo sastoji se od delova iz njegovog izlaganja i odgovora na postavljena pitanja.

O susedima

Prilikom jednog od mojih prvih dolazaka u Beograd, tadašnji predsednik SANU Aleksandar Despić pokazao mi je Zemun. Bio sam zapanjen činjenicom da je taj grad vekovima bio deo Austrougarske. Dakle, mi smo stolicima susedi. Još više me je zapanjila činjenica da se to tako ne doživljava ni ovde ni tamo. Kada se udaljite od suseda, vi se u stvari udaljavate od sebe samih.

Svašta je protutnjalo ovim prostorima. Bez obzira ko je bio u pravu, ta tragična istina da je toliko ljudi izginulo je beskraino poražavajuća za evropsku kulturu. Posle Drugog rata, Evropa srušena i zgrožena nad istinom o logorima i stradanjima rekla je – Nikada više. Na Balkanu se to ponovo dogodilo. Odatle i tako negativna slika koju Srbija ima na Zapadu.

O imidžu Srbije

Zapanjen sam ogromnom razlikom između onoga što se može pročitati i videti o Srbiji u glavnim evropskim medijima i stvarnim stanjem stvari na koje nailazite kada dođete u Srbiju. To su dve potpuno oprečne slike, s tim što je ona u medijima mračna i netačna. Ono što je posebno zanimljivo je da slika koja stiže od naših prijatelja iz Srbije često ima tamnije tonove od onoga što vidim kada dođem. Ja to objašnjavam njihovom ogromnom željom da se stanje što pre popravi i nekom vrstom depresije i nemoći što stvari ne idu željenom brzinom.

O Kosovu

(U svojoj besedi u SANU Unger je pozvao Srbe da „iskoče iz Kosova i uskoče u Evropu“. Glasniji deo prisutnih nije se složio sa njegovim rečima, pa je i akademik Nikola Hajdn našao da je nužno pravljenje otklona prema izjavi dr Ungera.)

Ja sam lekar i nisam političar. U slučaju Kosova samo sam preneo saznanja koja sam stekao na osnovu razgovora sa nekim bitnim ljudima čije zemlje imaju svoje predstavnike u Savetu bezbednosti UN. Istog trenutka kada sam to rekao, osetio sam kako se zagrejao vazduh u sali. Shvatam da je Kosovo srce Srbije, ali moje je da vam kažem šta se dešava i kako drugi, a oni nisu ni malobrojni ni slabi, gledaju na tu stvar. Svet na to gleda drugačije od vas. To je realnost. Ja vam samo kažem kako stvari stoje.

O pogrešnim slikama

(Da li „stvari tako stoje“ upravo zahvaljujući onoj stereotipnoj slici napravljenj o Srbiji o kojoj ste govorili?)

Verovatno da ste u pravu. Ali ako je i slika pogrešna, teško je verovati da će veliki i moćni tako lako priznati svoje greške. To se po pravilu ne događa. A vreme prolazi. Ja

strahujem da u međuvremenu, dok možda neke manje vidljive stvari postanu očigledne, Srbija ne zaostane previše. Srbija ne može biti ostrvo u Evropi. U ovom trenutku su samo dve zemlje u toj posebnoj poziciji delimične izolacije: Srbija i Švajcarska, ali priznaćete okolnosti su potpuno različite. Evropa se sreće ili će se uskoro sresti sa globalnim izazovima. Ti izazovi su ogromni. Zato moramo stvoriti sigurnost unutar Evrope. Srbija mora biti deo toga. Ne dozvolite da ponovo dođete u situaciju da budete ostrvo.

O vizama

To sa vizama je kompletan skandal. Čak i više od skandala, to je pravi primer gluposti i ograničenosti. Slažem se da je sve to kontraproduktivno, ali istovremeno niko nije operisan od besmislenih odluka i pogrešnih poteza. Evropska akademija se zalaže da se ta idiotarija što pre završi i ljudi iz Srbije dobiju mogućnost da normalno i bez teškoća putuju po Evropi kojoj pripadaju i koja pripada njima. To se posebno odnosi na srpsku mladež koja je nesporno talentovana i potrebna Evropi, kao što je i Evropa potrebna Srbiji. Ali otvaranje granica ne znači definitivni odlazak. Odliv mozgova postaje ključni problem zemalja u tranziciji. U ovom trenutku ne postoji čarobna formula koju bih mogao bilo kome prepisati. Jednostavno, čitavo društvo mora da učini ogroman napor i stvori uslove da mladi naučnici i naučnici ostanu ili se vrte u svoje zemlje. To je uslov njihovog napretka. Istovremeno, svestan sam da su materijalni izazovi ogromni i da ljudi pokušavaju da stvore sebi uslove za bolji život i da ta iskušenja i dileme nisu nimalo jednostavne. Ipak, moja je poruka - učinite sve da zadržite mlade.

O evropskim vrednostima

(Izolacija nametnuta Srbiji – gde bi u toj vizuri bila priča o evropskim vrednostima?)

Apsolutno sam za ukidanje svih nepotrebnih ograničenja i barijera. Pogledajte Dunav: on svuda isto miriše, na njegovim obalama rastu iste vrste drveća, čak su i krajolici umnogome slični. Dunav je prilika za ostvarenje zajedničkog evropskog sna. Ne bi trebalo da je propustimo. Posebno ne Srbija koja leži na dobrom delu toka. Da li iko može da zamisli Evropu bez Dunava? Što se tiče evropskih vrednosti, za mene je ta stvar uvek bila zanimljiva. Naime, niko tačno ne zna šta su „evropske vrednosti“, ali odustajanje od njih je nešto što se odmah primeti. To je kao sa vazduhom – ne vidimo ga, ali čim je malo ustajao odmah primetimo.

Možda to zvuči malo poetski, ponekad kada ne znamo šta ćemo počinje priča o ljubavi, zajedništvu, povezanosti među ljudima... ali nije li umetnost oduvek davala odgovore na ta teška pitanja? Ili bar pokušavala da ih pruži. Umetnost objašnjava stvarnost na poseban način. Ona često nepogrešivo nagoveštava pravce kojima će se nauka tek uputiti.

O mestu nauke

(Upozoravate na važnost nauke, umetnosti i obrazovanja kao ključ evropske budućnosti.)

U to sam potpuno ubeden. Nove tehnologije će promeniti naš svet potpuno i iz temelja. Nastaju čitave nove oblasti, nove građevine, novi svetovi. Ovo je vreme ogromnih promena i nauka ne samo što ih stvara, već ih nekako mora i objasniti.

Postoje u Evropi različita shvatanja nauke i umetnosti: zapadno – angloameričko, gde se nauka i umetnost posmatraju materijalistički mehanički i praktično. I drugo je rusko stanovište gde ima mnogo

više metafizike u shvatanju nauke, ponekad i na uštrb praktičnosti. I jedno i drugo su evropska shvatanja – dva dela iste jabuke. Ono što mene brine je nešto drugo: u poslednjih petnaest godina, iako smo svesni krucijalne važnosti nauke, u Evropi su se ugasili mnogi naučni instituti. Oni koji misle da sve znaju kažu da tako mora: institucije te vrste opstaju samo ako su profitabilne. Ove nisu bile i ... i znate gde su ti naučnici sada? Listom su otišli u Sjedinjene Države. Čini mi se da gubimo tu bitku. Premalo ulaganje u nauku znači siromašnu budućnost.

Mreža istraživanja

(O projektu evropskih istraživanja u koji su uključene sve akademije na teritoriji bivše Jugoslavije)

Mreža evropskih istraživanja je projekat nastao na osnovu Budimpeštanske deklaracije o saradnji. Ovu ideju je Evropska akademija počela da ostvaruje 1992. godine kao mirovni projekat. Cilj je bio da se bar na akademskom nivou poveže svih osam akademija na prostoru bivše Jugoslavije. Potonji sukobi su neke stvari delimično usporili, ali su neki kontakti i zajednički projekti postojali. U svakom slučaju, valja nastaviti sa zajedničkim radom, razmenom, saradnjom, tolerancijom... Ponavljam da nam ogroman problem čini režim viza i sva ova ograničenja jer je besmisleno da naučnici i umetnici čekaju ispred ambasada.

O Uniji i utopiji

(Neko od prisutnih je insistirao da se proceni koliko je EU realna i trajna građevina, a koliko prolazna improvizacija i utopija.)

Recimo to ovako: kada sam bio mlad, moja zemlja, Austrija, bila je pod okupacijom savezničkih armija. Upravo u to vreme počelo je zidanje gvozdenih zavesa, strašna podela Kontinenta... Ko je tada, a to je bilo pre samo

pedeset godina, mogao pretpostaviti da će biti stvorena unija u kojoj je sada 27 zemalja i 400 miliona ljudi. Da li je ponuđena neka bolja ideja, neki kvalitetniji koncept od projekta Evropske unije?

Ja to nisam primetio. Problem je što se ideji Evropske unije mora služiti. Mi moramo biti te sluge i dodavati, popravljati, glačati, svaki dan, delić po delić.

O identitetu

(Kod malih naroda postoji strah da će ih Unija usisati i izbrisati identitet.)

Ali dozvolite, ja sam iz Austrije. To je mala država. Bili smo strašno uplašeni zbog mogućnosti da izgubimo svoj identitet. Međutim, dogodilo se suprotno, imali smo samo koristi od toga što smo deo zajednice. Pogledajte samo Luksemburg. Ta država ima 300 hiljada stanovnika, ali u prilici je da predsedava EU. Kada bi jedna tako mala država došla u takvu kolosalnu priliku? Unija pruža mogućnost da brojčano mali narodi prošire priču o sebi, Irska je izvanredan primer... Zamislite Austriju da nije deo Unije - to bi bila evropska provincija, sivilo, izolovana i bez svih ovih vetrova koji duvaju okolo preko otvorenih granica i donose svež vazduh.

Integracije, država i žig

Dragana Lehocki

specijalista evropskog prava

Advokatska kancelarija "Živko Mijatović & Partners"

U 2006. godini bilo je 1.420 prekida carinskih postupaka po osnovu povrede prava intelektualne svojine od čega je 60 odsto bilo na osnovu zahteva nosioca prava, a 40 odsto po službenoj dužnosti

Pravo robnih i uslužnih marki (Žigovno pravo) kao segment prava intelektualne svojine dobija na svom značaju u Republici Srbiji u poslednjih nekoliko godina, naročito sa donošenjem Carinskog zakona 18. jula 2003. godine („Službeni glasnik RS”, br. 73/03, 61/05, 85/05 - dr. zakon, 62/06 - dr. zakon i 63/06 - ispr. dr. zakona) i Zakona o posebnim ovlašćenjima radi zaštite prava intelektualne svojine od 25. maja 2006. godine („Službeni glasnik RS”, broj 47/06). Carinski zakon prvi put u domaće zakonodavstvo uvodi mogućnost da carinski organ, na zahtev nosioca prava intelektualne svojine ili po službenoj dužnosti, prekine carinski postupak i zadrži robu u slučaju postojanja sumnje da se uvozom, izvozom ili tranzitom robe koja je predmet carinskog postupka povređuju prava intelektualne svojine.

Radi zaštite prava intelektualne svojine Zakon posebnim ovlašćenjima uvodi ovlašćenja organa državne uprave i organizacija koje vrše javna ovlašćenja da po službenoj dužnosti ili na zahtev nosioca prava intelektualne svojine privremeno oduzmu

svu zatečenu robu, odnosno proizvode koji su predmet ili sredstvo povrede prava intelektualne svojine, kao i da izriču meru privremene zabrane obavljanja delatnosti kojom se povređuje pravo intelektualne svojine.

Zaštita robnih i uslužnih marki (žigova), kao i efikasna primena zakona iz oblasti prava intelektualne svojine predstavlja jedan od preduslova na putu ka uključivanju Republike Srbije u punopravno članstvo Evropske unije.

Postupak

Međunarodno udruženje vlasnika žigova i zastupnika iz oblasti prava intelektualne svojine (International Trademark Association INTA), neprofitabilno udruženje osnovano davne 1878. godine, koje je posvećeno podržavanju i unapređenju žigova i drugih prava intelektualne svojine kao elementa pravične i uspešne nacionalne i međunarodne trgovine, prvi put u Republici Srbiji organizovalo je 28. maja 2007. godine održavanje okruglog stola na temu „Značaj evropskih integracija u oblasti primene žigovnog prava”. Domaćin skupa, zastupnička kuća „Živko Mijatović & Partners“ u kooperaciji sa INTA, imala je za cilj da javnosti pruži sliku o promenama i ostvarenom napretku u oblasti primene žigovnog prava i prava intelektualne svojine,

nastalih kao rezultat evropskih integracija Srbije i usklađivanja zakona i prakse sa Evropskom unijom.

Okosnicu Okruglog stola činila su četiri kratka izlaganja i to gospođe Snežane Karanović, načelnice Odeljenja za zaštitu intelektualne svojine Uprave carina Republike Srbije, gospođe Snežane Pantić, sudije Trgovinskog suda u Nišu i prvog specijalizovanog Odeljenja za suđenje u postupcima povrede i zaštite prava intelektualne svojine, gospodina Nicolasa Studlera, načelnika Odeljenja za žigovnu zaštitu za oblast jugoistočne Evrope i Bliskog istoka, The Coca-Cola Co., Vienna, Austria, kao i dr Milenka Manigodića, advokata Manigodic Law Office. Ova izlaganja praćena su diskusijom učesnika koja je bila usmerena na sistem zaštite prava na žig pred sudovima u Srbiji, kao i na probleme koji postoje u ovoj oblasti (efikasnost sudova u predmetima vezanim za industrijsku svojinu, iskustvo sudova u ovoj oblasti, usklađivanje sudske prakse sa sudskom praksom zemalja EU, problem privremenih mera u predmetima zaštite prava intelektualne svojine i dr.)

Na osnovu izlaganja gospođe Snežane Karanović konstatovano je da je od 2003. godine, kada je Carinski zakon usvojen, broj zahteva za prekid carinskog postupka i zadržavanje robe podnetih u ime nosilaca prava intelektualne svojine u stalnom porastu. Prema zvaničnoj evidenciji, 160 stranih kompanija i 10 domaćih je podnelo pomenute zahteve, čime je još jednom naglašen doprinos Uprave carina u borbi protiv piraterije i krivotvorene robe. Istaknuto je da je tokom 2006. godine bilo 1.420 prekida carinskih postupaka po osnovu povrede prava intelektualne svojine od čega je 60% bilo na osnovu zahteva nosilaca prava, a 40% po službenoj dužnosti.

Ovlašćenja

Nova ovlašćenja carinskih organa aktuelizirala su pitanje efikasne primene žigovnog prava i, s tim u vezi, otvaranje specijalizovanih veća za suđenje u postupcima povrede i zaštite prava intelektualne svojine pri trgovinskim sudovima u Srbiji. Predstavnik jednog takvog odeljenja pri Trgovinskom sudu u Nišu sudija Snežana Pantić istakla je da je broj predmeta zbog povrede prava na žig u stalnom porastu, kao i predmeta kod kojih su stranke u postupku strana pravna lica.

Gospodin Nicolas Studler dao je kratak prikaz značaja koji žig ima za The Coca-Cola Co. (TCCC), slučajeve povrede TCCC žigova u regiji Balkana, kao i uspešnih primera prekida carinskih postupaka i zadržavanja robe koja vrši povredu zaštićenih marki, dok je dr Manigodić dao kritički prikaz pozitivno-pravnih rešenja u oblasti građansko-pravne zaštite žiga.

Sudovi

Na osnovu svih izlaganja sa Okruglog stola na temu značaja evropskih integracija u oblasti primene žigovnog prava, kao i diskusije otvorene tim povodom, moguće je izvesti nekoliko zaključaka:

1. Primena imperativne privremene mere predviđene članom 61. Zakona o žigovima od strane sudova u Republici Srbiji

Učesnici Okruglog stola ukazali su na to da pojedini trgovinski sudovi i dalje oklevaju u donošenju imperativne privremene mere predviđene članom 61. Zakona o žigovima i pored toga što navedeni član jasno obavezuje sud da na zahtev tužioca izrekne privremenu meru koja bi se sastojala u oduzimanju ili isključenju iz prometa predmeta kojima se vrši povreda, sredstava za proizvodnju tih predmeta, odnosno meru zabrane

nastavljanja započelih radnji kojima bi se mogla izvršiti povreda uvek kada postoji istovetnost ili bitna sličnost sa tužiočevim žigom. Tome u prilog govori odluka Trgovinskog suda u Beogradu - Rešenje o određivanju privremene mere u predmetu XIX-II-4224/07 od 29. maja 2007. godine prema kojoj je Sud ocenio da je došlo do bitne povrede i sličnosti žiga te da postoji opasnost nenadoknadive štete primenjujući član 302. i član 303. stav 1. tačka 3. Zakona o izvršnom postupku.

Sudije Višeg trgovinskog suda, Milica Stanojević i Nataša Knežević, istakle su da je stav ovog suda po navedenom pitanju jasan i da pomenuti sud dosledno sprovodi član 61. Zakona o žigovima. Dva veća Višeg trgovinskog suda koja rešavaju po žalbama u predmetima prava intelektualne svojine, prvostepenim sudovima vraćaju rešenja koja se ne pozivaju na član 61. Zakona o žigovima iako su se za primenu imperativne privremene mere stekli uslovi. Zaključak je da je stav Višeg trgovinskog suda po ovom pitanju zauzet odlukom Višeg trgovinskog suda Pz2191/2006 od 11. aprila 2006. godine, a da je sve više rešenja trgovinskih sudova koja donošenje privremenih mera obrazlažu ispunjenjem uslova predviđenim članom 61. Zakona o žigovima, a sve manje onih koji se u obrazloženjima pozivaju na odredbe Zakona o izvršnom postupku (obezbeđenje dokaza) i Zakona o parničnom postupku (verovatnoća nastupanja nenadoknadive štete).

2. Ubrzanje postupka priznanja žiga na zahtev Uprave carina

Zakon o žigovima ne pruža mogućnost Upravi carina da zahteva od Zavoda za intelektualnu svojinu da ubrza postupak ispitivanja žiga koji je u fazi prijave.

Ovaj problem istaknut je u vezi sa krivotvorenom robom zadržanom od strane

Uprave carina u slučajevima kada je žig koji je povređen i dalje u fazi prijave. U skladu sa postojećim carinskim propisima, carinski organi mogu zadržati samo robu koja povređuje registrovani žig, a ne i žig u fazi prijave. Naime, član 24. Zakona o žigovima predviđa da se postupak priznanja prava na žig može ubrzati na zahtev suda, ali ne i na zahtev carinskih organa ili organa inspekcije.

Gospođa Branka Totić, v.d. direktora Zavoda za intelektualnu svojinu, istakla je da se ovde ne radi o propustu u izradi Zakona o žigovima, već o činjenici da je on pripreman i donošen u vreme kada još nije bilo carinskih propisa usmerenih na zaštitu prava intelektualne svojine, te da se stoga ovakva situacija nije mogla predvideti ni zamisliti. U svakom slučaju, istakla je gospođa Totić, sadašnji Zakon o žigovima uskoro mora biti podvrgnut određenim izmenama, te je predložila da se učini i izmena člana 24. Zakona o žigovima tako da se njim predvidi i mogućnost da se postupak ispitivanja prijave žiga ubrza i na zahtev carinskih organa i nadležnih tržišnih organa.

3. Nadležnost suda u Republici Srbiji u slučajevima kada se krivotvorena roba nalazi u tranzitu i kada su i tužilac i tuženi strana pravna lica

Sudija Snežana Pantić istakla je da je tokom 2006. godine imala oko 50 tužbenih zahteva zasnovanih na povredi prava na žig gde su i tužilac i tuženi bili strana pravna lica, a roba je bila zadržana od strane srpske carine (carinarnica Dimitrovgrad) u tranzitu kroz Srbiju. Sudija Pantić prihvatila je nadležnost srpskog suda (Trgovinski sud u Nišu) da sudi u navedenim predmetima pozivajući se na član 54. Zakona o rešavanju sukoba zakona sa propisima drugih zemalja (ZMPP). Da je navedeni stav sudije Pantić

opravdan potvrdilo je i Odeljenje za privredne sporove Višeg trgovinskog suda koje je na sednici održanoj 26. marta 2007. godine zauzelo stav: "Trgovinski sud, kao sud Republike Srbije (domaći sud), nadležan je za rešavanje u sporu između dva strana pravna lica po tužbi zbog povrede žiga koja sadrži imovinskopravni zahtev, saglasno članu 54. Zakona o rešavanju sukoba zakona sa propisima drugih zemalja (ZMPP), jer se zahtevi za uništenje proizvoda kojima je izvršena povreda prava i za utvrđenje povrede, odnosno zabranu povrede, mogu smatrati imovinskim zahtevima u širem smislu."

4. Iscrpljenje prava na žig - paralelni uvoz

Na osnovu člana 35. Zakona o žigovima "žig ne daje pravo njegovom nosiocu da zabrani njegovo korišćenje u vezi sa robom koja je označena žigom i stavljena u promet bilo gde u svetu od strane nosioca žiga ili lica koje je on ovlastio.

Odredba stava 1. ovog člana neće se primeniti u slučaju postojanja opravdanog razloga nosioca žiga da se suprotstavi daljem stavljanju u promet žigom označene robe, posebno ako je došlo do kvara ili druge bitne promene stanja robe posle njenog prvog stavljanja u promet."

Zaključeno je da u Republici Srbiji i dalje ne postoje propisi koji bi dali vlasniku žiga pravo da spreči paralelni uvoz. U Evropskoj uniji je pitanje paralelnog uvoza shvaćeno kao izuzetak od instituta iscrpljenja prava, te je vlasniku prava na žig pružena mogućnost da spreči neovlašćeni uvoz robe koja nosi njegov žig na teritoriju EU (Presuda Evropskog suda pravde br. C-355/96 od 16/07/1998 *Silhouette International Schmied/Silhouette pred Evropskim sudom pravde*).

5. Naknada nematerijalne štete kod povrede prava na žig

Zaključeno je da je postojanje nematerijalne štete kod povrede prava na žig bilo priznato u našoj sudskoj praksi sve do 1996. godine, kada odjednom prestaju da se pojavljuju presude koje daju pravo nosiocu prava na žig, iako je pravno lice, na obeštećenje pretrpljene moralne štete nastale usled povrede prava na žig. Naime, sudija Okružnog suda u Beogradu gospođa Dragica Popesku je istakla da se povreda ugleda firme pravnog lica, prema sadašnjoj praksi domaćih sudova, tretira kao naknada imovinske štete, zato što se ona procenjuje samo sa stanovišta da li je zbog povrede prava na žig došlo do umanjenja profita određenog pravnog lica. Nakon veštačenja veštaka ekonomsko-finansijske struke, sud je u mogućnosti da donese odluku o naknadi štete. Ukazana je potreba da se prizna pravo nosioca prava na žig da pred sudom ostvari obeštećenje ove vrste štete, a gospođa Vera Despotović iz Ministarstva trgovine i usluga RS istakla je da novi zakon o trgovini koji je u pripremi izričito predviđa mogućnosti naknade nematerijalne štete.

Na osnovu svega navedenog može se zaključiti da je proces harmonizacije propisa Republike Srbije sa propisima Evropske unije u oblasti prava intelektualne svojine u značajnoj meri izvršen ali da problematika efikasne primene tih propisa očekuje dodatna poboljšanja, prvenstveno u oblasti izmene određenih sistemskih zakona. Navedene izmene Zakona o žigovima i Zakona o parničnom postupku, kao i donošenje zakona o trgovini, osnovni su preduslovi da Republika Srbija zauzme značajnu ulogu u svetskoj borbi protiv piraterije i krivotvorene robe.

Pohod nevidljivih

Stefan Karadžić

specijalista evropskog prava

U Evropskoj uniji živi oko trideset miliona imigranata i svima je jasno da je priliv radne snage jedan od uslova opstanka zajednice. Istovremeno, desničari i populistu optužuju „strance“ za brojne nedaće koje snalaze Stari kontinent. Razrešenje ove protivrečnosti umnogome će odrediti demokratsku budućnost Unije

Dugo potiskivan problem imigranata izašao je na svetlost dana suočavajući Stari kontinent sa krahom jedne idilične vizije: EU kao prostora slobodnog prožimanja, dijaloga, slaganja identiteta, rasa, kultura i vera. Doživljaj Evrope kao edenskog vrta „razmeđe svetova“ polako zamenjuje jedan drugi osećaj: ugroženosti, ksenofobije i pojačanih stereotipa.

Imigranti su glavna tema izbornih kampanja, crnih hronika i socioloških studija. Imigranti postaju sinonim za kriminal, terorizam, islamizaciju, drogu, prostituciju, nesigurnost na ulicama, obaranje cene rada... Reakcija je oličena u rasizmu, etničkoj i verskoj netrpeljivosti, zahtevima za zatvaranjem granica, populističkom nastupu desnice i podgrevanju osećaja neizvesnosti i straha.

Minus trista

Početak maja, gotovo u isto vreme, dva su događaja obeležila priču o imigrantima.

Evropska komisija je izašla s predlogom direktive koja bi nametnula drastično kažnjavanje poslodavaca (od visokih novčanih kazni do zatvora) koji zapošljavaju radnike koji ilegalno borave u EU. Prema procenama¹ reč je o oko šest miliona ljudi i njihov broj se uvećava svake godine za oko četiristo hiljada novih ilegalaca.

Istovremeno, evropska desnica je pokrenula akciju „minus trista hiljada stranaca“. Reč je o inicijativi da države članice Unije ponaosob svake godine smanje broj stranaca za trista hiljada. Inicijatori ovog projekta su dve desničarske stranke – Pokret za budućnost Austrije i separatistička Liga za sever iz Italije. Prema dogovoru koji su u maju postigli u Rimu, ove dve partije će zahtevati da se akcija „minus trista hiljada stranaca“ uvrsti u red udarnih tema u izborima za Evropski parlament 2009. godine.

Klasične desničarske tlapnje? Neće biti baš tako, jer, kako reče jedan od uglednijih bečkih socijaldemokrata: „Koja stranka sebi može da priušti da u vreme socijalnih restrikcija ignoriše populističke parole o 'socijalnoj državi za državljanje' ili 'državi socijalnog napretka' umesto rezervne teritorije za migrante“.

¹ Procene se kreću od četiri i po do osam miliona ljudi koji na teritoriji EU borave ilegalno.

U Evropskoj uniji živi gotovo trideset miliona imigranata sa regulisanom dozvolom boravka. Ogromna većina njih je u najvećim i ekonomski najjačim zemljama Unije – Nemačkoj, Francuskoj, Velikoj Britaniji, Španiji, Italiji, Austriji, Holandiji... Ovom broju valja dodati i oko šest miliona ilegalaca i nekoliko miliona stranaca koji su u međuvremenu dobili državljanstvo neke od zemalja članica Unije. Kada se sve sabere, oko deset odsto stanovnika EU je rođeno van granica zajednice. Ukoliko se posmatra stanje pre „velikog proširenja“ 2004. godine, ovaj procenat je i veći.

Novoevropljani

„Niko nije rekao da će biti lako“, izjavila je Rut Keli, ministarka zadužena za integraciju stranaca u britanskoj vladi, u specijalnoj emisiji BBC-ja.

Povod je slučaj mlade Engleskinje koja je tražeći posao u jednoj fabrici pored Mančestera čula da ne može da ga dobije jer ne zna poljski.

„Fabrika jeste u Engleskoj, ali na montažnoj traci rade sve sami Poljaci, ne bi te prihvatili, a ti ionako ne bi mogla sa njima da se sporazumevaš“, rečeno je u Odeljenju za kadrove fabrike.

Iako je „strah od poljskog vodoinstalatera“ sveden u razumne okvire – većina istraživanja ukazuje da gastarbajteri iz „nove“ Evrope ne oduzimaju posao lokalnom stanovništvu, jer prihvataju poslove koje domaći neće – prostor sukobljavanja raste.

Prema procenama Univerziteta u Varšavi, samo u 2006. godini u Velikoj Britaniji i Irskoj posao je potražilo oko 900.000 Poljaka. U isto vreme sa istim ciljem stiglo je i više od 150.000 Slovaka, 250.000 Mađara, a očekuje se ozbiljan talas Rumuna i Bugara...

Tipičan „novoevropski“ gastarbajter izgleda ovako: muškarac je, ima oko trideset godina, dolazi iz sela ili manjeg grada,

visoko je kvalifikovan ili je završio fakultet, u zemlji domaćinu prihvata poslove koji su daleko ispod njegovih kvalifikacija i koje „domoroci“ ne prihvataju jer su „prljavi i ponižavajući“.

Ministarka Keli se poziva na zvanične izveštaje britanske vlade i sindikata koji ukazuju na to da strani radnici i novi državljani Unije ne ugrožavaju domaće radnike, ali izgleda da ti argumenti nikoga ne zadovoljavaju.

„Sve je izmaklo kontroli i prepušteno stihiji. Ako vlada hitno uz prava ne definiše i obaveze imigranata, kao i sankcije i ukoliko ih ne poštuju, moći ćemo samo da gledamo kako izbijaju sukobi“, upozorava Malkolm Mos, konzervativni britanski poslanik.

U nepostojanju jasne strategije svako nudi svoje rešenje.

Uprava fabrike automobilskih delova HP Pelcer u Genku u Holandiji zabranila je svim radnicima da u fabrici govore bilo koji drugi jezik izuzev holandskog, piše belgijski „Standard“. Vlasnik fabrike je upozorio radnike da će „ukoliko krše zabranu, posle tri žuta kartona dobiti otkaz“. Zabrana važi i u vreme pauze.

„Kod nas rade ljudi iz Italije, Turske, Indije, Poljske i Alžira koji čine više od 70 odsto zaposlenih“, rekao je Gert Vermont, direktor kadrova HP Pelcera, uz obrazloženje da je zabrana uvedena iz praktično-tehnoloških razloga i da je treba posmatrati kao i odluku o zabrani pušenja. Za sada je većina radnika – a nju čine Turci – tako ne doživljava i pokrenuta je zvanična žalba pred holandskim vlastima.

Talasi

U poslednjih pet decenija uočljiva su tri velika talasa migracija prema Zapadu. Prvi počinje pedesetih, kada su stotine hiljada Italijana, Portugalaca i Španaca krenule prema Nemačkoj i Francuskoj. Posebna koncentracija imigranata bila je u prostoru

između Rajne i Odre, tadašnjoj teritoriji Zapadne Nemačke. Manjak radnosposobnog stanovništva izazvana ratnim stradanjem, kao i potreba da se ekonomski ojača zapadni deo podeljene Nemačke kao štit protiv sovjetskog uticaja, rezultirala je pozivom mediteranskoj sirotinji da učestvuje u velikom ekonomskom bumu. Već 1964. godine Zapadna Nemačka proslavom obeležava dolazak milionitog pečalbara². Francuska doživljava talas migranata koji dolaze iz Italije³...

Početak šezdesetih kreće drugi talas čiju udarnu snagu čine tadašnji Jugosloveni, Grci i Turci.

Iako nije reč o jedinstvenoj etničkoj i kulturnoj matrici, prva dva talasa imigranata imaju određene karakteristike:

- a) asimilanti i gastarbajteri,
- b) potreba za uklapanjem,
- c) „nevidljivost“.

Asimilanti su prihvatili kulturni obrazac i sistem vrednosti zemalja u koje su dolazili pokušavajući da se što pre inkorporiraju u novu sredinu. Za njih je karakteristično da već druga generacija više nije govorila jezik zemlje porekla jednog ili oba roditelja. Oni su svoje korene pokušavali da „pokriju“ što bržim uključivanjem u novu domovinu i ponekad drastičnim prekidom sa „starim krajem“ i zemljacima. Njihova „nevidljivost“ ogleda se u neinsistiraju ni na jednom od atributa svog porekla.

„Gastarbajteri“ su oličavali matricu privremenog boravka. Njihova ideja je bila da zarade što više i da se vrate u zemlju porekla. Oni su bili potpuno „nevidljivi“. Nisu tražili

² Portugalac Armando Rodriges da Sao postao je milioniti strani radnik koji je septembra 1964. godine došao u Zapadnu Nemačku. Da Sao je dočekan uz prisustvo vladinih predstavnika na železničkoj stanici Keln – Doje i tom prilikom mu je poklonjen motocikl marke „cindrap“. Ovo je samo jedna od ilustracija odnosa prema stranim radnicima u to vreme.

³ Oko šest miliona Francuza su poreklom Italijani i najveći deo njih je prešao u Francusku u periodu 1955-1975.

gotovo nikakva prava - ni politička, ni ekonomska, ni socijalna. Njihov život se svodio na najprostiji obrazac: fabrika, stan i vikendom zavičajni klub/crkva. Maštali su o povratku kući u „velikom stilu“, veoma često nisu ovladavali jezikom zemlje domaćina, porodicu ili decu, po pravilu, nikada nisu dovodili u novu sredinu.

Korisni šrafovi

Početak sedamdesetih dolazi do izvesnih promena, pre svega u turskom migracionom korpusu u Zapadnoj Nemačkoj⁴, ali se glavni trendovi neće menjati naredne dve decenije.

Zajedničko za oba migraciona trenda je da zemlji domaćinu gotovo da nisu pravili nikakve probleme jer „nisu ni postojali na socijalnom i kulturnom horizontu“. Odavno im je odati priznanje za doprinos munjevitom ekonomskom razvoju Zapadne Evrope, ali i tu diskretno, kao lako zamenjivim šrafovim velikog mehanizma koji hrli ka društvu blagostanja. Ipak, bilo je nesporno da su zemlje domaćini od njih imale ogromnu korist.

Treći talas je oličen dolaskom imigranata iz Afrike, sa Bliskog istoka i iz srednje Azije. Ova nova armija migranata nosi novu matricu koja se razlikuje od prethodnih:

- a) oni nisu „gastarbajteri“ (ne nameravaju da se vrate u zemlje iz kojih potiču),
- b) proces asimilacije je otežan, a negde i potpuno zaustavljen,
- c) insistiranje na „vidljivosti“.

Nepostojanje ideje o povratku uzrokovano je različitim razlozima – od demografskih i ekonomskih do činjenice da su neke od zemalja porekla imigranata razorene ratovima, intervencijama, građanskim i

⁴ Lagani trend islamizacije koju prati i getoizacija, pre svega, gastarbajterskog dela populacije migranata. Osamdesetih će izdanja nekih turskih dnevnih listova, npr. „Milajet“ u Frankfurtu dostići tiraž koji je list imao u Turskoj.

etničkim sukobima⁵. Koncept EU kao države socijalnog blagostanja predstavlja ključni razlog koji privlači imigrante iz njihovih siromašnih sredina.

Proces asimilacije je uveliko otežan, a u nekim slučajevima i potpuno prekinut. Razlog za to je „potrošen asimilacioni kapacitet“ Evrope, kao i suviše velike kulturne i etničke razlike koje otežavaju asimilaciju.

„Činjenica je da se asimilacija usporava. Prva generacija imigranata u Zapadnu Evropu bila je mnogo bolje asimilovana nego druga, a taj problem je sada radikalizovan (sa trećim talasom). To je pravi problem, koji se pri tom naslanja na potpuno pogrešna tumačenja istorije, identiteta i sl. Ključno pitanje je šta činiti sa ogromnom neasimilovanom muslimanskom populacijom u Evropi. Globalno dešavanje i problem Iraka samo su podstakli, ali ne i stvorili, ovaj problem u Evropi“, kaže Marija Todorova, istoričar, profesor Univerziteta u Illinoisu⁶.

Treći talas insistira na „vidljivosti“. Razlozi su višestruki. Prvi je ekonomski – pravo na socijalnu i drugu pomoć, naročito ukoliko dolaze iz zemalja pogođenih ratovima, etničkim i nacionalnim sukobima. Drugi razlog je veoma visok nivo ljudskih prava i sloboda uspostavljenih u Evropi u poslednjih trideset godina. Migranti koriste zagarantovana prava, korpus sloboda, presude Suda za ljudska prava,

5 Za samo sto godina populacija Afrike je sa 170 narasla na blizu 900 miliona ljudi. Slično je sa zemljama srednje Azije – Pakistanom i Bangladešom. Neke zemlje Bliskog istoka nalaze se decenijama u neprekidnom ratnom stanju – Liban, a donekle je slično i sa Srednjim istokom – Avganistan, Irak... Svi ovi razlozi uveliko smanjuju mogućnost povratka imigranata u domovinu.

6 Marija Todorova je istoričar i stručnjak za balkansku i otomansku istoriju. Rođena je u Sofiji u mešovitoj grčko-bugarškoj porodici. Od 1988. živi i radi u SAD gde je predavala na više univerziteta. Objavila je više knjiga među kojima: *Engleska, Rusija i tanzimat, Izabrani izvori o istoriji Balkana, Istoričari o istoriji, Struktura porodice i evropska matrica, Imaginarni Balkan...*

princip slobodnog kretanja radne snage i kapitala... „Vidljivost“ nastaje i kao posledica getoizacije – periferije francuskih gradova – besperspektivnosti mladih, nemogućnosti uključenja u socijalnu konstrukciju zemalja domaćina, prozivke desnice koja „došljake“ označava kao razlog za sve nedaće sa kojima je suočena Evropa.

Islam

„Vidim znake koji najavljuju pobedu Alaha u Evropi bez upotrebe mača i puške. Već imamo pedeset miliona muslimana u Evropi i pretvorićemo je u islamski kontinent za nekoliko decenija“, izjavio je Muamer el Gadafi, vođa Libijske Džamahirije, u nedavnom televizijskom intervjuu⁷.

Njegove reči će stići kao poručene svim zagovornicima „islamske opasnosti“, posebno posle procene da su Prorokove karikature iz satiričnog danskog časopisa već polako počele da blede.

Evropski zvaničnici negiraju i pomisao na neku „islamsku opasnost“ koja se nadvija nad kontinentom. U praksi su stvari drugačije, što pokazuje pozicija Turske u procesu integracija. Istovremeno, zaoštavanje na jednoj strani, po pravilu, rezultira popuštanjem na drugoj, o čemu najbolje svedoči odnos prema muslimanima u Bosni i Hercegovini i na Kosovu i Metohiji. Neki teoretičari tvrde da je Evropa decenijama odbijala da se suoči sa problemom islama i da sada neprincipijelnim ponašanjem pokušava da kupi vreme do usvajanja neke ozbiljnije strategije.

Marija Todorova smatra da napad na Njujork 11. septembra sigurno igra određenu ulogu u odnosu Evropljana prema islamu, ali i da je je stvar složenija i predstavlja autentičan „evropski pronalazak“.

„Ono što je vidljivo jeste da je granica pomerena od Balkana ka Turskoj i islamu.

7 Libijski vođa je ovaj intervju dao Televizijskoj stanici El Džazira sredinom maja 2007. godine

U zapadnim medijima možete videti naslove 'Dijalog između Evrope i islama' i ljudi to konzumiraju kao nešto prirodno, što je veoma opasno. Često me pitaju da li je Evropa uvezla taj diskurs iz Amerike posle 11. septembra. Mislim da nije. Ovo je u potpunosti evropski proizvod. Kada je Turska u pitanju, Amerika je prema njoj čak mnogo otvorenija od Evrope. Odnos Evrope prema islamu ima istorijsko utemeljenje i podržan je i onim što se dešava danas i ovde, na terenu, a to je imigracija, fenomen nastao posle Drugog svetskog rata i on je sociološke prirode“, kaže Todorova.

Broj muslimana u EU⁸

Zemlja	1913.	1971.	2004.
Francuska	5.000	2.000.000	6.000.000
Velika Britanija	3.000	700.000	2.000.000
Nemačka	1.000	1.150.000	3.200.000
Italija	2.000	150.000	1.000.000
Holandija	-	130.000	500.000
Švedska	-	17.000	500.000

Procene

U svim anketama neizvesnost i strah od budućnosti Evropljani povezuju sa kategorijom imigranata. Gotovo sve desničarske stranke podstiču ove strahove, a u prilog negativnom stavu prema imigrantima ide i „pragmatični oportunistički“ velikih stranaka centra, pa i leve. Tako je imigracija postala ključna tema svih izbornih kampanja u zemljama EU.

„Izbori se dobijaju ili gube zahvaljujući pristupu imigracionoj politici. Pobjeda Sarkozija u Francuskoj, rezultati izbora u Danskoj i Holandiji veoma su indikativni. U budućnosti će faktor migracija sve više uticati na raspoloženje birača“, kaže Žan Koli u uvodniku Monda.

Gotovo svi se slažu da je situacija pomalo šizofrena. S jedne strane, Evropa vapi

za novom radnom snagom. Potrebni su radnici koji će obavljati najteže i najprljavije – ponižavajuće poslove koje Evropljani neće da rade. Istovremeno, racionalizacija privrede, imperativ produktivnosti i sve veće zaostajanje u konkurentnosti u odnosu na glavne rivale (SAD, Kina) zahteva svežu intelektualnu krv. Neki istraživači upozoravaju da će se Evropa suočiti sa „isušenjem intelektualne obnove“ (engl. brain drain – isušenje mozga), koja je proizvod niskog nataliteta i visokog životnog standarda koji donekle „ubija ambiciju“.

Druga strana je ona koja upozorava da je „stranaca sve više“, da oni „žive na naš račun“,

da su socijalne povlastice takve da im „ne pada na pamet da rade“... Potpuno je jasno da ova upozorenja, koliko god iracionalna, padaju na pogodno tle pothranjujući osećaj neizvesnosti i svest o sve izvesnijem kraju sna o „državi blagostanja“.

Jedan od većih testova biće i nedavna preporuka Brisela da se azilantima, posle pet godina boravka na teritoriji EU, odobri stalni boravak, o kojoj bi trebalo da se izjasni nacionalni parlament svake zemlje članice.

Kako god odlučili, to neće ni za milimetar pomeriti elemente postojećeg paradoksa koji sadrži dve oprečne činjenice: očajničku potrebu EU za svežom krvlju i bistrim mozgovima i rastuću netrpeljivost i podozrenje prema strancima. Razrešenje ove enigme umnogome će uticati na budućnost Evropske unije.

8 Izvor: Eupool

O istini i anđelima

Nebojša Ćurčić

Idu mama miš i dete miš i iznad njih proleti slepi miš. Dete miš kaže: „Mama video sam anđela.“ Ovom pričicom učiteljice u SAD objašnjavaju deci relativnost u poimanju stvarnosti.

Istina je pod velikom sumnjom. Brucoši koji će ove jeseni krenuti na predavanja iz filozofije žive u zabludi: nauka o mudrosti se lažno predstavlja. Filozofija više ne može da traži odgovore na ključna pitanja ko smo, odakle dolazimo i kuda idemo da bi dosegla istinu? Zašto? Zato što se istina ne može dosegnuti. I to više nije stav usamljenog filozofa, već mantra globalne civilizacije.

Dva su razloga, jedan je filozofski, a drugi praktičan.

Prvo malo metafizike.

Nekada, dok je čovečanstvo bilo mlado, filozofija je imala naizgled jednostavan cilj: trebalo je da otkrije način na koji svet uistinu postoji – „objektivnu realnost neokrnjenu ljudskom subjektivnošću“. Klasična metafizika polazi od postavke da „objektivna“ istina postoji u Bogu, prirodi ili kosmosu i da se do nje stiže promišljanjem. Svest nije ništa drugo nego odraz sveta koji egzistira van našeg mišljenja. Filozofi, ili ti mudraci, bili su ti koji su znali ili tražili „put do istine“. To bi nekada bilo lukrativno, a ponekad bi pametnjaković morao da pakuje svitke i spasava živu glavu pred besom svetine ili nadmenošću vladara. Ali svejedno da li je

mudrac obasipan počastima na atinskom trgu ili je izgredan zamicao kroz maslinjake put Glifade, mudrost – mehanizam saznanja istine – nije dovodena u pitanje. Ako je i bilo problema, oni su se odnosili na izvršioce radova.

Tu i tamo ovlaš osporavan, pre svega u metodu, ovaj princip će važiti nekoliko hiljada godina. Štaviše, gotovo do juče. Obrt nastaje pojavom Hegela i nemačke filozofije idealizma. Nije nebitno ni što se sve poklapa s trendom giljotiniranja plemstva, a potom i svih ostalih, što su patentni Francuske revolucije.

Ključni udarac starom poretku zadaje Niče, a posustalu zver „objektivne stvarnosti“ dokrajčiče Hajdeger: nekada obavezujuća, univerzalna istina ne može postojati. Svako tumačenje sveta je samo akt subjektivne interpretacije. Istina više neće biti nalažena već smišljena. Klasična postavka sveta je uzdrmana i crkva je počela da pomišlja na najgore. Ali, lomače su već bile izašle iz mode pa je Niče, bez obzira na tezu o sumraku bogova, završio prirodnom smrću, doduše označen za manitog. Prema Hajdegeru su mogli da hitnu tek koju anatemu i to kada niko ne gleda.

Zašto bi ovo bilo koga doticalo? Ako prihvatimo postavku da istina više neće biti nalažena – otkrivana (kao nešto što objektivno postoji izvan čoveka), već „smišljena“ ili

konstruisana, stvari se bitno menjaju. Razlaz sa klasičnim pojmom istine zapadna misao slavi kao „izraz oslobođenja individuum“. Nad čovekom više nema ničega, ni Boga, ni cara... čak ni objektivne stvarnosti. Opraštanje od klasičnog poimanja istine predstavlja trijumf individualizma, vraćanje pojedinca u centar kosmosa.

To je ono što nedavno počivši Ričard Rorti definiše u tri reči: „Sloboda umesto istine“.

„Istinito nije ono što stvarnost tačno predstavlja, već ono što verujemo da je za nas bolje“, piše Rorti, jedan od ključnih američkih mislilaca u poslednjih sto godina, dodajući da „istina nije pitanje objektivnosti već solidarnosti, ne predmet teorije saznanja već etike“. „Vodi računa o slobodi a istina će se već pobrinuti za sebe“, lakonski će Rorti. Dakle, „istina“ je ono o čemu se slobodna, pragmatična zajednica može saglasiti.

I sada dolazimo do praktičnog dela.

Šta se dešava sa oslobođenim individuama koje su preuzele mesto razvlašćenih demijurga? To zavisi od nekoliko sitnica.

Ako oslobođene individue žive na periferiji Londona, pa neki osvetoljubivi fanatik hoće da ih digne u vazduh, to je neprihvatljivo i reč je o aktu terorizma. Ako, pak, oslobođene individue obitavaju na periferiji Bagdada, gde ih u redovnim vremenskim intervalima mlate što okupacione, što domaće oslobođene ubice, to je prihvatljivo jer se čini u ime slobode i demokratije. Ako oslobođene individue u vidu Argentinca privežu gumeni čamac na Foklandskim ostrvima i tako ugroze 0,01 promil britanske imperije, potpuno je logično da slobodne individue pod zastavom svetog Đorđa podignu vascelu armadu i potope sve na šta naiđu.

Ukoliko bi, pak, oslobođene individue u Srbiji i samo pomislile da pošalju kombi policajaca na Kosovo i Metohiju, što čini 15 odsto njene teritorije, a u skladu sa rezolucijom SB UN, oslobođene individue u međunarodnoj zajednici bi to proglasile

agresorskim činom i pokušajem povampirenja ideje o velikoj Srbiji. Odatle do milosrdnog anđela samo je jedno perce.

Ako oslobođene individue u medresi u istočnom Bostonu govore protiv američke administracije, one će biti pod udarom Patriotskog akta i smeši im se suncem obasjani Gvantanamo u kome nisu bog zna kako popularne međunarodne konvencije o ljudskim pravima.

Ako to, međutim, oslobođene individue čine u zemlji Rusiji (uz uslov da ne pominju sotonu Buša nego sotonu Putina) pa ih policija uhiti, onda je to dokaz neviđenog despotizma, flagrantnog kršenja ljudskih prava i pokazatelj da Moskva ostaje pod šinjelom Staljina, Lenjina, Ivana Groznog i već koga.

Kada oslobođene individue iz Komisije EU drže Kini, Indiji i Rusiji pridiku o neprihvatljivosti mešanja države u ekonomiju, to je ispravno i progresivno. Stvari se donekle menjaju ako neko postavi pitanje o protekcionizmu i zaštiti nacionalnih tržišta unutar Unije, jer to je ravno poricanju evropskih vrednosti i diranje u zenicu oka.

Kada SAD ulože stoti veto u Savetu bezbednosti zbog agresivnog ponašanja Izraela, to je logično, ali ako Rusija nagovesti da će uložiti veto u slučaju rezolucije o otcepljenju KiM, to je „akt podrivanja osnova na kojima počiva sistem međunarodne bezbednosti“.

Kako smo stigli dovede?

Jednostavno. Pobedila je pragma. Istinito je ono što je korisno. Korisno je ono što nas čini zadovoljnim. Dakle, ono što nas ne čini zadovoljnim, nije istinito.

Svako je dobio šta mu treba: muškarci vijagru, žene silikonske implante, deca plejstejšn, kuće i mace azile. Političarima je važnije da se pojave pred kamera nego u parlamentima, a najmoćnije ljude na planeti bira tek trećina izbornog tela. Hipermarketi i tržni molovi su hramovi, uvek upaljeni ekran televizora arhetip je ognjišta... Virtualni svet je realniji od onog „stvarnog“, pa je vrednost

Gugla (oko 200 milijardi dolara) dva puta veća od npr. Dženeral motorsa. Ko pije koku kolu ići će u raj prepun sisatih Barbika i preplanulih Kenova, a ko ima patike najke igra tenis kao Nadal.

Šta da se radi?

Nemam pojma. Možda ne bi bilo loše da prestanemo da verujemo da miševi vode metafizičke rasprave o anđelima.

Asocijacija za evropske integracije (AEI)

AEI je nevladina, nezavisna i neprofitabilna organizacija koja okuplja stručnjake iz oblasti evropskog prava kao i duge zainteresovane za procese integracija, reformi i modernizacije Srbije.

Osnivači AEI su diplomci Visokih evropskih studija organizovanih u saradnji Univerzitetskog evropskog centra (CEU) Univerziteta u Nansiju i Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.

U međuvremenu, organizaciji su se pridružili i stručnjaci drugih profila – politikolozi, sociolozi, kulturolozi, ekonomisti – što omogućava interdisciplinarno bavljenje temama Evropske unije i kulturnim, pravnim i političkim aspektima procesa integracija.

Asocijacija je osnovana početkom 2004. godine u Beogradu i do sada je ponudila projekte:

Evropa pre mature, projekat edukacije, 2004. godina

Nacrt zakona o zapošljavanju invalida, 2005. godina

Ciklus predavanja o EU i ljudskim pravima, 2004 – 2005 – 2006. godina

Delikt mišljenja – dvadeset godina posle, okrugli sto, 2005. godina

Ciklus seminara o institucijama EU, 2005 – 2006. godina

Evropa u 10 lekcija, publikacija, 2005. godina

Putokaz, časopis, pokrenut 2006. godine

Politike EU, promotivne tribine, 2006. godina

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

34+32

PUTOKAZ : časopis za pravna, politička
i kulturna pitanja evropskih integracija
/ glavni i odgovorni urednik Nebojša
Ćurčić. - 2007. br. 5 (septembar) -
- Beograd : Asocijacija za evropske inte-
gracije, 2007- . - 28 cm

Tromesečno

ISSN 1452-5348 - Putokaz (Beograd)

COBISS.SR.ID 130868748

